

Universita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Kalk v českém znakovém jazyce

Obor: Čeština v komunikaci neslyšících
Vedoucí bakalářské práce: Bc. Petr Vysuček
Vypracovala: Stanislava Matušková
Praha 2008

Poděkování

Za vedení bakalářské práce:

Bc. Petru Vysučkovi

Za odbornou konzultaci:

PhDr. Ivaně Bozděchové, CSc.

Mgr. Andree Hudákové

Bc. Radce Novákové

Za natáčení videa:

Zdeňku Řiháčkovi

Vladimíru Šimonovi

Za sestřih videa:

Zdeňku Řiháčkovi

Za zpracování CD-ROMu a fotografií:

Zdeňku Matuškově

Zdeňku Řiháčkovi

Za překlady a korektury:

Michaele Štefanovičové

Za korektury:

Andree Hudákové

Za vyplnění dotazníků:

neslyšícím respondentům (nepřáli si být zveřejněni)

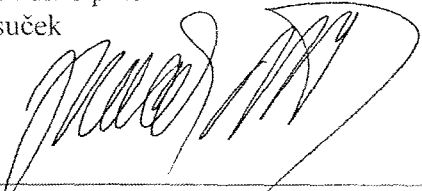
Čestně prohlašuji, že práce byla vypracována samostatně. U všech citací jsou uvedeny zdroje a použitá literatura je uvedena v seznamu na konci práce.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce ke studijním účelům.

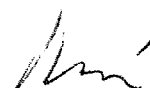
V Lázních Kynžvart dne 30.7.2008

Stanislava Matušková
Stanislava Matušková

Vysoká škola: Univerzita Karlova	Fakulta: Filozofická fakulta
Katedra/Ustav: Ustav českého jazyka a teorie komunikace	Školní rok: 2004/2005
ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)	
pro: Stanislava Matušková	
obor: Čeština v komunikaci neslyšících	
Název tématu: „KALK v českém znakovém jazyce“	
Zásady pro vypracování	
<p>Kalky jsou doslovné překlady z jednoho jazyka do druhého (překládá se i slovtvorná struktura). Kalky ve znakovém jazyce jsou používány neslyšícími a také tlumočníky. Někdy kalky užívají zvláště tlumočníci, kteří nejsou schopni transformovat slovo do nějakého výrazu. Takový tlumočník slyší slovo mluveného jazyka, ale nemá prostředky, jak ho vyjádřit ve znakovém jazyce. Spojí si toto slovo s jiným významem, než opravdu má, nebo slovo rozdělí na několik částí s jednotlivými významy. Kalk je u tlumočnicků hodnocen jako negativní. Jestliže ale kalk používají sami rodilí mluvčí ZJ, Neslyšící dá se takový znak hodnotit jako mezi jazyková výpůjčka, která má svůj účel. Kalky lze podle dosavadních zkušeností rozdělit na tyto skupiny: 1. Vizuálně podobného slova- slovo v jazyce připomíná jiné slovo. Podle toho druhého slova se tvoří znak. 2 Překlad jednotlivých částí složeniny. Cílem práce je popsat dané druhy kalků, hlavní budu sběr materiálu: videonahrávek, CD-ROM, po tom se věnovat rozboru získaného materiálu.</p>	

Rozsah grafických prací:
Rozsah průvodní zprávy:
Seznam odborné literatury: Čermák, F.: Jazyk a jazykověda. Praha, 1997, s.119-120 Černý, J.: Úvod do studia jazyka. Olomouc 1998, s.32 Dokulil, M.: Tvoření v češtině 1. Teorie odvozování slov. Praha, 1962 Filipec, J., Čermák, F. : Česká lexikologie. Nakladatelství československé akademie věd, Praha, 1998, s.122-123 Hauser, P.: Nauka o slovní zásobě. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1980, s.166-167 Šmilauer, V.: Nauka o českém jazyka, Praha, 1972 Wool, B. : Sing Language . In: Collinge, N. E. (ed): Encyclopaedia of Language. London 1990, 740-783. CD-ROM- Lekce. Videonahrávky- různé zdroje
Vedoucí bakalářské práce: Bc. Petr Vysuček
Datum zadání bakalářské práce: VEDEK 2005
Termín odevzdání bakalářské práce: Květen 2006
L. S.

OPONENT: PRF. MAUROVÁ

Obsah

Obsah.....	6
1 Úvod.....	7
2 Slovní zásoba.....	8
2.1 Slovo/znak, znakový jazyk – vymezení pojmů.....	8
2.2 Slovní zásoba a její obohacování.....	9
2.2.1 Tvoření nových slov v českém jazyce.....	9
2.2.2 Tvoření nových znaků v českém znakovém jazyce.....	10
2.2.3 Tvoření nových znaků v cizích znakových jazycích.....	13
2.3 Přejímání slov.....	15
2.3.1. Přejímání slov (výpůjčky z cizích jazyků) v českém jazyce.....	16
2.3.2 Přejímání znaků v českém znakovém jazyce.....	16
3 Kalk.....	18
3.1 Kalk v mluvených jazycích.....	18
3.1.1 Definice kalku v českém jazyce.....	19
3.2 Kalk ve znakových jazycích.....	24
3.2.1 Definice kalku v českém znakovém jazyce.....	24
3.2.2 Definice kalku v cizích znakových jazycích.....	25
3.3 Komparace definic kalku.....	27
3.3.1 Komparace definic kalku v mluvených jazycích.....	27
3.3.2 Komparace definic kalku ve znakových jazycích.....	29
4 Výzkum.....	32
4.1 Cíl výzkumu.....	32
4.2 Metoda výzkumu kalků.....	33
4.3 Rozdělení kalků v ČZJ do skupin.....	35
4.4 Výzkum dotazováním.....	46
5 Závěr.....	48
6 Seznam použité literatury.....	49
7 Přílohy.....	52

1 Úvod

Příkladem znakového jazyka neslyšících jsou přirozená gesta, grimasy či posunky, které doprovázejí lidstvo odjakživa, a to zejména v situacích, kde je nutná komunikace bez možnosti použití hlasu (komunikace na větší vzdálenost, v hlučném prostředí apod.).

Znakový jazyk, komunikační systém s vlastní strukturou a bohatou slovní zásobou, se začal vyvíjet v kláštrech, kde mlčení bylo řeholí mnichů. Odkud se v 18. století šířil do nově zakládaných ústavů pro hluchoněmé, kde jeho vývoj pokračoval. Od počátku 20. století byl však ve vzdělávání neslyšících kladen důraz na budování orální řeči a přirozený znakový jazyk neslyšících byl potlačován. Děti byly vyučovány orální metodou – mluveným jazykem. Znakový jazyk se vyvíjel pouze v izolovaných společenstvích neslyšících mluvčích, protože většinou slyšících lidí byl považován za příliš jednoduchý, pro svou primitivnost nedostačující k růstu mentální kapacity dětí, dokonce byl označován jako příčina atrofie vokálních orgánů neslyšících dětí a jejich vyčleňování do „ghett“ neslyšících. Potlačování „znakování“ bylo zdůvodňováno vysokým procentem slyšících rodičů (cca 95 %) s přáním začlenit své neslyšící děti do slyšící společnosti. Také jazykem učitelů neslyšících byl mluvený národní jazyk, neboť znakový jazyk byl považován za neplnohodnotný, nevhodný a škodlivý.

Teprve postupem doby, uznáním komunity neslyšících za jednu z kulturních skupin, a také díky zájmu lingvistů a jejich podrobnému zkoumání, se podařilo znakový jazyk po dlouhém procesu prosadit zpátky „do života“. V České Republice byl v roce 1998 schválen zákon o znakové řeči, a tím se znakový jazyk stává plnohodnotným dorozumívacím prostředkem a neslyšící tímto dostávají právo na vzdělávání a výuku ve znakovém jazyku. Pro svou relativní mladost, je český znakový jazyk stále minimálně lingvisticky probádán a zdokumentován a jeho výzkum je teprve v počátcích. Především nedostatek literatury o slovní zásobě českého znakového jazyka je příčinou stále přetrvávající nesjednocenosti jeho „nářečí“ mezi jednotlivými vzdělávacími institucemi.

Slovní zásoba, souhrn všech slov, která v jazyce existují, odráží neustálý vývoj lidského poznání a změn civilizačních, technických, hospodářských a kulturních, které vyžadují vytváření nových pojmů a upřesňování pojmů starých. Přestože je – jak již bylo řečeno – slovní zásoba českého znakového jazyka stále v počátcích svého sjednocování, zlepšující se možnosti (titulování pořadů, tlumočení do českého znakového jazyka, stále rozšířenější a oblíbenější kurzy českého znakového jazyka) jsou dobrým předpokladem pro vytvoření jednotných lingvistických pravidel národního znakového jazyka.

Obohacování slovní zásoby je uspokojováno různými prostředky, mezi nimiž jsou významnými společníci cizí jazyky, jež poskytují předlohu způsobu získávání nových výrazů pomocí vlastní jazykové realizace výrazů již známých. Takto vzniklá tzv. překladová pojmenování – kalky – pak tvoří velkou část názvosloví všech kulturních jazyků. Kalky byly v lingvistice českého znakového jazyka dosud dotčeny pouze velmi okrajově, a tudíž je velice potřebné upřesnit jejich pravidla a tendence, k čemuž – jak doufám – může napomoci tato bakalářská práce.

2 Slovní zásoba

2.1 Slovo/znak, znakový jazyk – vymezení pojmů

Při vyjadřování je základním prostředkem pro pojmenování slovo, jež je základní a centrální jazykovou jednotkou, ve které se odráží výsledek lidské poznávací a zobecňovací schopnosti. Povaha slova postihuje spojení formy a obsahu, kdy formu slova tvoří jeho hlásková stavba a obsahem slova je jeho význam. Význam slova je vázán na určitý jazyk a je přijímán uživateli jazyka za zřejmý a srozumitelný, čímž dostává slovo charakter společenský.

Jazykový znak je zástupce něčeho jiného, skutečnosti, na kterou poukazuje vzhledem ke společné dispozici produktora a receptora. Užitím znaku se předává informace, znak tedy souvisí s významem a obsahem, ale nekryje se s nimi! Nejazykové znaky jsou například značky, zvukové signály apod. Znaky tvoří systém jazyka a jsou, jako slova, základem informace sdělované při komunikaci (Marie Čechová a kolektiv, 1996). Před Stokoe (1960) byly znaky znakového jazyka považovány za neanalyzovatelná, nerozčlenitelná gesta. Stokoe se zasloužil o fonologický rozbor znaků ASL (American Sign Language = americký znakový jazyk), čímž dokázal, že znaky ASL se na rozdíl od gest dají rozložit na menší jednotky. Navrhl tři parametry znaku (DEZ, SIG a TAB, viz níže), které se ze znaků ASL dají vyčlenit. Podobně jako fonémy v mluveném jazyce nenesou parametry/komponenty znaku význam samy o sobě, ale jsou schopny je rozlišovat. Některé znaky tvoří minimální páry, v nichž se jednotlivé znaky od sebe liší pouze v jednom komponentu. Stokoe dále vyzoroval, že fonémy ASL nejsou uspořádány lineárně, nýbrž simultánně. Lidell (1985) však na základě pozorování tří výše vzpomenutých parametrů znaku tuto myšlenku rozšiřuje důkazy o sekvenčnosti lineárního uspořádání znaku a dodává, že v lineárnosti spočívá možnost rozlišení významu. Výzkum českého znakového jazyka (ČZJ) byl zahájen v roce 1993 v Institutu pro neslyšící v Berouně. V jeho rámci byl vyvinut systém notace znaků ČZJ, který vychází ze zahraničních poznatků, z excerpce příruček zahrnujících jistý repertoár znaků ČZJ a z excerpce nahrávek komunikace neslyšících (Bímová, 2002). V znakovém jazyce jsou základními komponenty znaků místo, kde se znak ukazuje – místo artikulace (v zápise TAB), tvar ruky (DEZ), vztah ruky k tělu a orientace dlaně (ORI1), orientace prstů (ORI2), vztah ruky k ruce, tj. vzájemná poloha rukou u znaků artikulovaných oběma rukama (HA) a pohyby rukou/ruky (SIG). V neposlední řadě je zásadním prvkem nemanuální složka (složka, která se neukazuje rukama), pro jejíž zachycení se však notační systémy vyskytují pouze v zahraničí.

Pozor! Znakový jazyk nelze považovat za paralelu mluveného jazyka – jen s tím rozdílem, že k mluvenému jazyku se používají ústa a k jazyku znakovému ruce. Český znakový jazyk – stejně jako ostatní znakové jazyky – je nezávislý, plnohodnotný jazykový systém se specifickými rysy. Jako každý jazyk má své osobité charakteristiky, pravidla a svou vlastní dokonalou gramatiku, což zaručuje, že jazykové sdělení bude jednoznačně pochopeno. Sdílením znakového jazyka je navíc dán vztah příslušnosti ke komunitě Neslyšících: uživatelé znakového jazyka mají stejné zkušenosti ze vzájemné komunikace a z komunikace se slyšícími lidmi. Český znakový jazyk má – stejně jako všechny mluvené a znakové jazyky

– svou historii a stejně jako mluvené a ostatní znakové jazyky se vyvíjí, a to velmi často přejímáním slov z jiných jazyků (zejména z českého jazyka).

2.2 Slovní zásoba a její obohacování

Slovní zásoba, nebo také lexikum, je souhrn všech slov, která v jazyce existují. Je zachycena v slovnících. Avšak ani nejobsáhlejší slovník není schopen postihnout veškerou slovní zásobu jednoho jazyka ve své úplnosti, protože slovní zásoba se neustále mění, rozšiřuje se, podléhá neustálému kulturnímu a technickému pokroku a vývoji lidské civilizace a flexibilně na ně reaguje a vhodně se jim přizpůsobuje. Pro současnou slovní zásobu je charakteristický prudký nárůst nových pojmenování, slov a slovních spojení, a to v nejrůznějších oborech lidské činnosti.

Stávající slovní zásoba se neustále obohacuje následujícími způsoby:

Tvořením nových pojmenování

- a) stará slova získávají nový význam (kohoutek = drůbež, nově kohoutek u vodovodu; hlava = lidská hlava, nově hlava rodiny, hlava motoru apod.),
- b) slova se spojují do sousloví (vodní lyžař, digitální ozvučení),

Přejímáním slov

- a) z nářečí či z pracovního jazyka (veselka, házenkář),
- b) z cizích jazyků (fond, privatizace, aukce),
- c) ze starého jazyka, tzv. ožívováním slov (pero, magistrát),

Tvořením nových slov

- a) odvozováním (rozhlas-ový, učitel-),
- b) skládáním (ropo/vod, dvou/proudý),
- c) zkracováním (OSN, ČEDOK).

2.2.1 Tvoření nových slov v českém jazyce

Tvoření slov je zkoumáno slovotvorbou (derivologií), která popisuje způsoby tvoření, slovotvornou stavbu slova a slovotvorné vztahy k jiným slovům. Slovotvorba se zařazuje v širším slova smyslu do morfologie, neboť se v ní uplatňují základní jednotky – morfémy (tj. předpony, přípony a koncovky).

Odvozování (derivate) = tvoření slov s novým věcným významem pomocí připojení sufixů a prefixů ke slovotvornému základu. Tímto vznikají především podstatná jména, přídavná jména a slovesa. Tento způsob je nejčastějším způsobem vzniku nových slov v českém jazyce.

zá	les	ák
předpona	kořen slova	přípona
(prefix)	(afix)	(sufix)

Skládání (kompozice) = spojování dvou i více slovních základů, např.: velk-o-město, cukr-o-var

Zkracování = spojování dvou i více zkrácených slovních základů

- a) iniciálové zkratky – UNESCO, ODS
- b) zkratková slova – ČEDOK, Sazka
- c) zkratky frekventovaných slov a slovních spojení – ing., apod.

2.2.2 Tvoření nových znaků v českém znakovém jazyce

Český znakový jazyk je velmi dynamický lingvistický systém, který se v současné době prudce vyvíjí zrovna tak jako jazyky mluvené – reaguje na modernizaci společnosti, kulturní změny a pokrok. Některé znaky jsou obměňovány, některé přetrvávají, jiné se neujmou. „Znaky, které nejsou aktuální, jsou zapomínány. Je otázkou, zda vývoj znakové zásoby není dokonce rychlejší, než vývoj slovní zásoby v jazyce mluveném“ (Řeháková, 1990, s. 107).

O historii vytváření znaků se zmiňuje Malý (1897, s. 10) v knize Děti hluchoněmé, nedoslýchavé, jakož i poruchami řeči stížené ve škole obecné, kde popisuje vytváření znaků Frostem: „Pokud stará škola hledajíc světla ve tmách tápala, předsudkům hověla a titěrnými drobnostkami se spokojila, tu bujela umělá pantomimika, až ji geniální Frost co vetřelého škůdce zapudil povznesením přirozené pantomimiky. Dokázal, že přirozeným posunováním dá se veškerá abstrakce, veškeré duševní dílo znázorniti a vyjádřiti. Netvořil on sám znamení pro pojmy, ale vyložil a objasnil všestranně dotýčný předmět, užívaje při tom nejvíce srovnávání nebo podobenství, hluchoněmí sami si pak případný posun utvořili.“

Jak již bylo uvedeno výše, vzhledem k roztroušenosti jednotlivých komunit Neslyšících a používání různých „nářečí“ a pojmenování je český znakový jazyk stále ještě nejednotný a nepřehledný. Nové znaky jsou vytvářeny dohodou skupiny neslyšících tak, jak se jim jeví podstatné vlastnosti nového pojmu – ty zdůrazní. Překvapivě pro slyšící to obvykle bývá vlastnost spíše nápadná než podstatná a často se neshoduje s tou, kterou by za charakteristickou považovali slyšící. Individuální znaková zásoba se – zrovna tak jako slovní zásoba u slyšících – podstatně liší jak obsahem, tak svým rozsahem. Svou úlohu zde hraje především inteligence neslyšící osoby, postoj jeho rodiny, kontakt s neslyšícími a se znakovým jazykem, míra a typ sluchové ztráty, postoj k mluvené řeči a řada dalších faktorů (Řeháková, 1990).

Znaky jsou tvořeny:

Podobně, jako v češtině (v mluvených jazycích):

- a) odvozováním,
- b) skládáním,
- c) tvořením zkratk a zkratkových slov – zkracováním,
- d) spojováním slov v sousloví,
- e) přejímání slov z jiných jazyků.

Způsoby specifickými pro vizuálně pohybové jazyky:

- a) napodobováním (ikonograficky),
- b) symbolizováním (naznačováním),
- c) ukazováním (deikticky).

Odvozování: Řeháková (1990, s. 111) objasňuje odvozování v ČZJ následovně: „Za odvozené znaky je možno považovat varianty znaků ve smyslu znázornění velikosti, pokud se neslyšící rozhodne vyjádřit velikost provedením znaku v jeho zmenšeném, popř. zvětšeném provedení. Obvyklejší je však vyjádření spíše přidáním dalšího upřesňujícího znaku, ‚lesík‘ = ‚les‘ + ‚malý‘.“

Vysuček (2000, s. 10) uvádí, že v odvozování musí být zahrnuty klasifikátory a specifikátory, jež může zastoupit nemanuální složka znaku, která je velmi důležitým prvkem – díky ní není potřeba ukazovat dva znaky: např. velká sklenice – není potřeba ukazovat SKLENICE + VELKÝ, ale velikost lze signalizovat nafouknutými tvářemi. Nemanuální složku lze vyjádřit i jinak – pohybem těla, střídavou pozicí obočí apod.

Český znakový jazyk užívá klasifikátor osobní personifikující – PRODAVAČKA = PRODAVÁT (sloveso) + klasifikátor osoby (obdobně jako přípony -elka, -ečka, -eřka atd. v češtině) se připojuje za znak pro sloveso nebo činnost (viz obr. 1).

obr. 1 PRODAVAČKA

Klasifikátor může zastupovat také předmět a místo např. JÍDELNA = JÍST + klasifikátor místa (popis místnosti) (viz obr. 2).

obr. 2 JÍDELNA

Skládání: V historii se nejvýrazněji podílelo na tvorbě nových znaků právě skládání. Tímto způsobem se vytvářejí ustálená spojení znaků pro jednotlivé pojmy; i pro ty, které jsou v češtině vyjádřeny jedním slovem. Řeháková (1990, s. 111) uvádí příklady:

KOZAČKY – znak KOZA + usekávání předloktí ukazující výšku kozaček

PŠENICE – znak KOČKA + znak OBILÍ

JEČMEN – znak KOČKA + znak OBILÍ

CEMENT – znak ŠEDÝ + znak PRÁŠEK + napodobení přenášení pytle s cementem nebo znak ŠEDIVÝ + znak UZÁVĚRKA

POŠTA – znak TRUBKA + znak RAZÍTKOVAT

Zde si však dovoluji s Řehákovou nesouhlasit, protože neslyšící mají své vlastní znaky KOZAČKY, PŠENICE, JEČMEN a CEMENT, které nespádají do kategorie **skládání**, nýbrž mezi znaky **symbolické** (viz níže): KOZAČKY – levá ruka znázorňuje nohu (loket je ekvivalentem kolena). Dlaň pravé ruky se pohybuje po levé ruce směrem k lokti. Konečná pozice ruky odpovídá skutečné výšce obuvi (do poloviny lýtky, ke kolenu, nad kotníky...), JEČMEN – pozice rukou jako dvě „špetky“ otočené k sobě prsty ve vertikální poloze. Konečky prstů se nedotýkají. Prsty se mírně ohýbají a narovnávají (ne úplně, pouze jemně) a zároveň se od sebe ruce symetricky vzdalují po vertikální ose. Poté co se od sebe konečky pravé a levé ruky vzdálí asi o vzdálenost odpovídající délce klasu ječmene, levá ruka si zachová svoji pozici a pravou rukou se znázorní typický tvar „štětín“.

Svou myšlenku Řeháková (1990) dále objasňuje na příkladu znaku AEROBIC. Uvádí, že v kurzech „znakové řeči“ dobrý tlumočnick vytvořil nový znak improvizovaně tak, že ukazoval znak AERO (letadlo) a znak BIČ. Z tohoto příkladu a z výše uvedených příkladů KOZAČKY, JEČMEN, CEMENT a PŠENICE podle Řehákové jasně vyplývá, že tyto znaky vycházejí z psané podoby slova v češtině, čili že jde o znaky přejaté z mluveného jazyka do znakové češtiny (o znakové češtině více v kapitole 3 Kalk), tedy o znaky vytvořené slyšícími uživateli znakové češtiny a nespádající do českého znakového jazyka.

Zkracování: Zkracování je podle Řehákové (1990) způsob vytváření nových znaků, který má – podobně jako v češtině – okrajový význam. Např. v pražském dialektu se odborová organizace ROH ukazovala znakem ROH (Řeháková, 1990, s. 111). Někteří neslyšící používají v ČZJ zkrácení v názvech politických stran ČSSD, ODS, ODA apod., dále v případě cestovní kanceláře ČEDOK aj.

Napodobování: Tyto znaky jsou známé též jako znaky zobrazovací, ikonografické nebo ikonické. Z těchto znaků, pokud jsou dobře provedeny, není obtížné ani pro slyšící účastníky komunikace pochopit jejich význam. Původ a motivaci znaku lze snadno vyčíst například ze znaků pro AUTO, SPÁT, PÍT atd.

Symbolizování: V řadě tzv. symbolických znaků jsou osoby, předměty nebo jevy charakterizovány (symbolizovány) podle jedné z vlastností. Symbol, tak, jak je užit ve vizuálně pohybovém jazyce, nemusí být vždy podstatným nebo charakteristickým rysem osoby, předmětu nebo jevu (Řeháková, 1990, s. 109). Symbolické znaky mívají metaforickou

povahu. Jsou užívány často pro označování abstraktních pojmů (např. pravda, Vánoce, označení dnů, měsíců) (Csonka, 1986).

Ukazování: Tzv. deiktická funkce neboli funkce ukazovací spočívá v přímém poukazování na objekty reality. Pro ukazovací znaky je charakteristické přímé ukazování na osoby, předměty nebo jevy, o nichž se komunikuje a jsou v bezprostředním okolí. Obvykle se jimi vyjadřují místní a časové údaje (TU, TAM), údaje o osobách a o viditelných částech těla a oděvu (TY, MY, VAŠE, OČI, NOHY apod.). Ukazovací znaky bývají relativně dobře srozumitelné (Řeháková, 1990, s. 108-109). Avšak souhlasím s názorem Petra Vysučka, který ve své seminární práci (2000, s. 5) píše: „... znaky ukazovací nepovažuji za znaky, které by byly nějak speciálně vytvořené. Jsou to znaky, které vycházejí z přirozené vlastnosti na něco ukazovat.“ **Nic nového u těchto znaků nevzniká, čili nevidím důvod, aby zaujímaly místo ve způsobu tvoření nových znaků.**

2.2.3 Tvoření nových znaků v cizích znakových jazycích

Znakový jazyk rozhodně není jazykem univerzálním, není tedy pravda, že by se neslyšící mohli mezi sebou domluvit kdekoliv po celém světě. Toto je jedna z mnoha mylných představ slyšících lidí o znakovém jazyce. Znakový jazyk není instinktivní a výhradně obrazový, jako je například pantomima, nebo okamžitá gesta, kterými slyšící lidé doprovázejí svůj mluvený projev. Není tedy pravda, že znakový jazyk se není potřeba učit. Naopak, ačkoliv je znakový jazyk vizuální, musí se ho každý jednotlivec učit od samého počátku, krok za krokem, znak po znaku, zrovna tak, jako se slyšící děti učí jazyku mluvenému. A zrovna tak, jako si postupem života každý člověk v rámci vzdělávání a rozšiřování svých obzorů rozšiřuje slovní zásobu, probíhá u neslyšících lidí učení se novým znakům. Jednotlivé znakové jazyky podléhají kulturním a sociálním vlivům každé ze zemí, ve kterých jsou používány. Toto je stejné jako u jazyků mluvených – navzdory podobnosti gramatiky nebo slovní zásoby mezi jednotlivými skupinami znakových jazyků je mnoho znakových jazyků zcela odlišných a jednotlivá společenství neslyšících mluvčích si pro tyto odlišnosti vzájemně nerozumějí.

Tvoření a rozšiřování lexikální/znakové zásoby v přirozených znakových jazycích – jako příklady budou uváděny výrazy z BSL (British Sign Language – britský znakový jazyk), ASL (American Sign Language – americký znakový jazyk), NZSL (New Zealand Sign Language – novozélandský znakový jazyk) a ISL (Israeli Sign Language – izraelský znakový jazyk) – probíhá těmito způsoby (členěno podle Collins-Ahlgren, 1989):

- a) skládáním již existujících znaků,
- b) odvozováním prostřednictvím různých morfologických procesů,
- c) konverzí,
- d) výpůjčkami z jiných jazyků.

Skládání: Skládání nastává, jsou-li dva znakové morfémy zkombinovány shodným morfologickým a fonologickým spojením v jeden morfém s dvěma fonologickými částmi.

Zjednodušeně: jsou-li dva již existující znaky spojeny dohromady, aby vytvořily znak nový, se zcela rozdílným sémantickým významem.

př. z ISL: KNIHOVNA – ukáže se znak KNIHA + znak VÝMĚNA
KAVÁRNA – ukáže se znak KÁVA + znak SEDĚT

př. z NZSL: PARENTS (rodiče) – ukáže se znak MOTHER (matka) + znak FATHER (otec)
(viz příloha č. 3)

Odvozování: Lyons (1977, s. 522) popisuje odvozování (derivaci) jako „*morfologický proces, jehož výsledkem je formace nových lexémů.*“ V případě NZSL se opakováním znaku pro sloveso nebo jen drobnou změnou v pohybu ruky vytváří podstatné jméno (Collins-Ahlgren, 1989, s. 294). V BSL sice Supalla a Newport (1978) našli pravidlo k rozlišování mezi určitými typy podstatných jmen a sloves podle typu pohybu, avšak i přesto nebylo dosud nalezeno obecné pravidlo pro odvozování v tomto jazyce.

př. z BSL, kde změna významu (slovního druhu) probíhá opakováním znaku:
Znak obvykle překládaný jako MARRY (oženit se, vdát se), tedy sloveso, funguje také jako podstatné jméno WEDDING (svatba) nebo přídavné jméno ve významu MARRIED (ženatý, vdaná) (Deuchar, 1984, s. 16).

př. z BSL, kde se pár sloveso-podstatné jméno liší v pohybu:
Slova *key* (klíč) a *to lock* (zamknout) se překládají podobnými znaky, jen u podstatného jména se pohyb opakuje.

Znak, který se překládá jako *meeting* (schůze, setkání), je formou příbuzný se slovesem *to meet* (setkat se): oba jsou založeny na stejném tvaru ruky s nataženými ukazováčky obou rukou; ale zatímco ve znaku pro *meeting* je nezávislý kruhový pohyb rukou, ve znaku pro *to meet* se ruce pohybují přímo proti sobě a dotýká se jedna druhé.

Afixace (připojován předpon, přípon atd. ke znaku): Tento způsob je díky Collins-Ahlgren (1989, s. 295; graficky upravila S.M.) podrobně popsán v případě NZSL: „*Afixace je proces, který se v NZSL objevuje pouze v případech připojování slovesa k nominálnímu (jmennému) předmětu prostřednictvím znaků JOB (práce), PAY (platit), nebo PERSON (osoba), které v tomto případě plní funkci afixů. PAY a PERSON fungují jako sufixy (přípony), zatímco JOB jako prefix (předpona).*“

př. z NZSL:

znak PAINTER (malíř) – ukáží se znaky PAINT (malovat) + PAY

znak BAKER (pekař) – ukáží se znaky BAKE (péct) + PERSON

znak GARDENER (zahradník) – ukáží se znaky JOB (práce) + GARDEN (zahrada)

Konverze (změna významu) je proces tvorby slov/znaků zavádějící nové monomorfemické znaky (znaky obsahující pouze jeden morfém). Prostřednictvím konverze probíhá změna slovního druhu, třídy nebo významu – to vše při zachování stejné formy znaku. Například konkrétní počitatelná podstatná jména mění význam na abstraktní nebo pomnožná podstatná jména, stejné je to s některými transitivními slovesy.

př. z NZSL, kde konkrétní počítatelná podstatná jména mění svůj význam na abstraktní:

crown (koruna) – znak pro korunu na hlavě, znamená rovněž *government* (vláda)

cake (dort) – znak pro dort, znamená rovněž *birthday* (narodeniny)

sun (slunce) – znak pro slunce, znamená též *summer* (léto) (viz příloha č. 3)

př. z NZSL – za použití tzv. popisného významu (klasifikátoru) se vyjadřuje množství u nepočítatelných podstatných jmen:

sugar (cukr) – ukáže se jako *packet of sugar* (pytel cukru)

wood (dřevo) – ukáže se jako *piece of wood* (kus dřeva)

Výpůjčky z jiných jazyků: Lidé, kteří si myslí, že znakový jazyk je univerzální, se také často paradoxně domnívají, že znakové jazyky jsou založeny na národním jazyce dané země nebo se o něj alespoň opírají. Toto je pravdou pouze z velmi malé části. Například BSL používaná rodilými mluvčími BSL je velmi odlišná od anglického jazyka, ale vzhledem k tomu, že neslyšící jsou obkloповáni anglickým jazykem v tištěné podobě a vzdělávání probíhá v angličtině, některé znaky byly anglickým jazykem ovlivněny. Jednotlivé znaky v BSL jsou jen hrubými ekvivalenty slov jazyka anglického – ve skutečnosti přesně nerepresentují významy slov mluvených, ze kterých jsou překládány (Deuchar, 1984, s. 1-27). Jediná oblast BSL, ASL a NZSL (tedy znakových jazyků používaných v anglicky mluvících zemích), která přesně reprezentuje slova v mluveném jazyce, jsou výpůjčky, v nichž se používá prstová abeceda. Většina vypůjčených slov v NZSL se tvoří pomocí jednotlivých písmen daného slova, ale některá písmena uvnitř slova mohou být vypuštěna (Collins-Ahlgren, 1989, s. 303). V ASL a BSL se hláskuje celé slovo. Tento způsob se v českém znakovém jazyce nevyskytuje.

př. z NZSL:

toy (hračky) – pomocí prstové abecedy se ukáže T-S

june (červen) – prstovou abecedou se ukáže J-N

all (všichni) – prstovou abecedou se ukáže A-L

př. z ASL:

dog (pes) – D-O-G

early (brzy) – E-A-R-L-Y

př. z BSL:

quarter (čtvrtina) – Q-U-A-R-T-E-R

Další skupinou znaků v NZSL ovlivněnou anglickým jazykem jsou takzvané **inicializované znaky**. Využívají počátečního písmene psané podoby slova, ke kterému se připojuje znak. Patří k nim např. znaky FATHER (otec), ANSWER (odpověď), ANOTHER (jiný), ENGLISH.

2.3 Přejímání slov

Slovní zásoba je rozšiřována nejen z domácích zdrojů – jak bylo rozvedeno výše –, ale taktéž přejímáním neboli tzv. přejímkami, výpůjčkami z cizích jazyků nebo z jiných vrstev

národního jazyka, tj. z dialektických slov a slov staročeských (v případě češtiny). Přejatá slova reagují na společenské, kulturní, hospodářské a historické změny; z důvodu potřeby pojmenovat nové věci a jevy některá slova zanikají a jiná vznikají.

Do češtiny pronikají slova z cizích jazyků od nejstarších dob, a to v rámci obchodu, migrace obyvatel, vědeckého bádání atd. Po bitvě na Bílé hoře zesílil příliv slov z němčiny a přes německé prostředí k nám pronikala slova i z jiných jazyků – ze španělštiny, francouzštiny, italštiny.

Výpůjčky z cizích jazyků nepatří k vlastní tvorbě slov či pojmenování, ale v cílovém jazyce se od přejímek můžou tvořit nová slova, např. *laser – laserový*. Zvláštním přechodem mezi výpůjkou a vlastním tvořením nového pojmenování je **kalk** (Čermák, 1993, s. 119).

2.3.1. Přejímání slov (výpůjčky z cizích jazyků) v českém jazyce

Čeština přejala během svého vývoje velké množství cizích slov. Ve středověku jsou to slova z latiny pro oblast vzdělávání (př. *škola, tabule*) a náboženství (př. *kostel, biskup, fara, oltář, papež*). Prostřednictvím latiny k nám pronikala i slova řecká. Z němčiny byla přejímána slova související s feudálním řádem (př. *rytíř, man, feudál, říše*). V době humanismu pronikala do češtiny slova latinská (př. *akademie, katedra, autor*), včetně odborných lékařských (*puls, pilule*) či právnických názvů (*proces, mandát*). Vojenské názvosloví převzala čeština hodně z románských jazyků – z francouzštiny a ze španělštiny (př. *generál, armáda, oficír, regiment*). Řemeslnické a hornické názvy pocházejí často z němčiny (*handlovat, hoblík, fortel, foch*).

V době národního obrození byla nová slova záměrně přejímána ze slovanských jazyků, např. z polštiny (*obřad, vzor, výraz, ohon*) a z ruštiny (*hlahol, vzduch, vkus*). Kromě toho obrozenci odstraňovali slova německá doslovnými překlady do češtiny, a tak vytvářeli **kalky** (*jazykozpyt, zeměpis, poloostrov, maloměsto*).

Po roce 1918 ustalo přejímání slov z němčiny a po roce 1948 v období budování socialismu se dostávají do češtiny slova z ruštiny (*bezpártijní, fyskultura, sovět, prověrka*).

Kromě cizích jazyků jsou slova přejímána i z jiných vrstev národního jazyka, odborná slova pronikají do základní slovní zásoby, slova z jazyka nespisovného, nářečí nebo dialektu do jazyka spisovného (*šibřinky, dědina*).

V dnešní době tvoří největší část přejatých slov slova mezinárodní, rozšířená v řadě evropských jazyků – tzv. internacionalismy (*sport, tenis, radar, televize, hardware, rallye, gól*).

2.3.2 Přejímání znaků v českém znakovém jazyce

Přejímání znaků je jednou z možností obohacování nebo obměňování znakové zásoby (českého) znakového jazyka. Znaky jsou nejčastěji přejímány ze znakované češtiny (která je doslovným překladem češtiny mluvené – tedy jejím kalkem, o tomto podrobněji v kapitole 3 Kalk), z dialektů znakového jazyka, popř. z jeho odborných slangů. V souvislosti s

množstvím formálních i neformálních mezinárodních kontaktů mezi uživateli znakových jazyků existuje samozřejmě i přejímání znaků z cizích znakových jazyků.

Znaky jsou přejímány na základě komunikačních potřeb („přicházejí s věcmi“). Pokud se týče znakového jazyka neslyšících, pak bývá „cizí“ znak přejet tehdy, když neslyšící jiné národnosti nebo užívající jiný dialekt novinku – nový předmět reality, který v českém znakovém jazyce dosud nemá svůj znak – předává nebo předvádí uživatelům ČZJ. Pokud přijde novinka bez znakového označení, vytvoří si sami neslyšící nový znak napodobováním, symbolizováním (Řeháková, 1990, s.111-112).

Příklady znaků přejatých do českého znakového jazyka z cizích znakových jazyků (včetně příkladů znaků pro státy převzatých z národních znakových jazyků daných států) (Vysuček, 200, s. 14):

AIDS – Pravá ruka je umístěna před tělem, předloktí v horizontální poloze, dlaň je orientována směrem dolů, sevřená v pěst, pouze palec je narovnaný. Pěst, vedena palcem, se pohne po horizontální linii směrem doleva.

GAY – Otevřená dlaň levé ruky, otočená směrem nahoru, je umístěna před tělem v úrovni hrudi. Pravá ruka, sevřená v pěst, pouze s nataženým palcem (tvar shodný s tvarem při stopování), se malíkovou hranou dotýká dlaně levé ruky. Pěst pravé ruky se jemně opakovaně naklání napravo a nalevo, přičemž osu naklánění tvoří předloktí.

LESBIČKA – Pohyb je shodný jako u znaku GAY, pouze je vzpřímený nejen palec, ale také ukazovák.

KLASIFIKÁTOR – Dlaň pravé ruky je otevřená, s prsty od sebe (prsty jsou velmi mírně ohnuty), prsteník a malík jsou ohnuty směrem do dlaně. Ruka je u těla, ohnutá v lokti tak, že předloktí je v horizontální poloze a míří dopředu. Dlaň se pohybuje nahoru a dolů s tím, že pohyb je vyvoláván rotací dlaně kolem osy předloktí s důrazem na dolní polohu. Předloktí se nahoru a dolů nepohybuje.

MULTIKANÁLOVÝ – Dlaně jsou otevřené, s roztaženými prsty. Špičky palců obou rukou se téměř dotýkají, ukazováčky se dotýkají koutků úst (pravý ukazováček pravého koutku, levý ukazováček levého koutku). Ruce se začnou otáčet podle osy předloktí, ukazováčky se přestanou dotýkat koutků ústa a palce se také přestanou dotýkat. Při dokončování rotace dojde nejprve ke kontaktu malíčků a následně se ruce uzavírají ve špetky s dlaněmi nahoru.

NĚMECKO – Dlaň pravé ruky je sevřena v pěst, pouze ukazovák je vzpřímený. Ruka v této poloze se přemístí doprostřed čela tak, že malíková hrana míří směrem od těla a ruka je celá umístěna nad nosem.

ŘECKO – Dlaně pravé i levé ruky jsou sevřena v pěst, pouze ukazováčky jsou vzpřímené. Ruce jsou umístěny před tělem, malíkové hrany rukou jsou orientovány směrem dolů. Prostřední článek pravého ukazováku se opakovaně (asi 3x) dotýká prostředního článku levého ukazováku, který je nehybný.

3 Kalk

Jak u jazyků mluvených, tak u znakových se kalkování, tj. přejímání slov z cizích jazyků pomocí takzvaných „přeložených výpůjček“, na vytváření nových pojmenování podílí nepatrnou součástí. Navíc jsou lingvisté stále nejednotní v postihnutí toho, co přesně pojem kalk představuje, jaké atributy s ním souvisejí a jakou úlohu v lingvistice hraje. Ve znakových jazycích jsou názory jednotlivých autorů dokonce spekulativní a nepřesné. Aby mohla být stanovena pravidla kalku v českém znakovém jazyce, je podle mého názoru nutné zohlednit definice kalku v jazycích mluvených, ale ani v nich ne vždy základní myšlenka pojmu kalk souhlasí s definicemi, které jsou o kalku zaznamenány.

3.1 Kalk v mluvených jazycích

V českém jazyce se cizí slova nebo fráze přebírají buď v původní cizí podobě, beze změny, bez překládání, pak mluvíme o slovech přejatých (např. *iglů, filosofie, bufet* – viz níže, anebo se překládají. Při doslovném překladu mluvíme o **kalkování** a slovo nebo fráze, které vznikne, je **kalk**. Kalk je doslovný překlad z jednoho (výchozího) jazyka do druhého (cílového) jazyka za přispění pojmenování vytvořeného z domácího jazykového materiálu přesným napodobením cizí předlohy.

Podle mého názoru je kalkování velmi užitečný způsob přebírání slov, v dnešní době dokonce nevyhnutelný. Současný rychlý rozvoj vědy a techniky přináší velké množství kalků, poněkud z angličtiny (v počítačové terminologii: *computer network* = *počítačová síť*, *mouse* = *myš*, *web* = *síť*). Avšak i jiné jazyky hrají v procesu kalkování do českého jazyka významnou úlohu; v současné češtině je kalk častý zvláště v odborné terminologii.

Kalk je spojen s mnoha puristickými tendencemi zachovat jazyk ve své nejčistší podobě. Tyto snahy jsou zaznamenány v historii českých, německých i jiných zemí a snahou puristů bylo (je) omezení nebo úplné odstranění původních slov a pojmenování z cizích jazyků a překlad veškerých nových pojmenování přicházejících z jiných jazyků do cílového jazyka. V současné době se stále ještě některé instituce přejímání slov z cizích jazyků usilovně brání – např. v Texasu u španělské hranice, kde je markantní a ne příliš vítaný vliv španělštiny. Francie hájí svůj jazyk před pronikáním cizích slov dokonce legislativně.

V českých zemích je purismus spojován s obdobím národního obrození v 19. století, kdy se puristé snažili čelit germanizaci navrhováním nejrůznějších nových termínů vytvořených na slovanském základě, které měly nahradit slova přejatá z němčiny. Na většinu takových často fantastických výtvorů se zapomnělo (pověstný je návrh nahradit slovo *kapesník* novým výrazem *čistonosoplena*), i když v ojedinělých případech mohou mít podobné snahy úspěch (např. slovo *luft*, přejaté z němčiny, bylo v 19. století zcela běžné, ale podařilo se je nahradit novým slovem *vzduch*, vytvořeným na základě ruského *воздух*). V zásadě ale mají všechny snahy o umělé zásahy do jazyka mizivou naději na úspěch (Černý, 1998, 32-33).

Rovněž němčina prošla obdobím purismu, kdy vědomě vytvořila termíny jako *Fernsprecher* pro telefon a *Fernsehen* pro televizi. Oba tyto termíny jsou doslovnými

překlady do němčiny – *Fern = tele, sprecher = mluvič, sehen = vidět*, ale v posledních letech, jako většina zemí, od kalkování z cizích jazyků upouští a nové výrazy jednoduše přejímá (zejména z angličtiny).

Kalkování se významně podílí na upevnění, obnovení nebo rozšiřování menšinových jazyků nebo jazyků historicky významných, avšak postupně ustupujících. Např. v tamilštině jsou slova přejatá ze sanskrutu, hindštiny nebo angličtiny vědomě překládána s úsilím navrácení se k čisté starotamilštině (když například dorazilo televizní vysílání do jižní Indie, bylo slovo televize doslovně přeloženo do tamilštiny jako *tolaikaaTci*: *tolai* znamená *vzdálený*, *kaaTci* znamená *ukázat*).

Příklady kalků v mluvených jazycích:

Angličtina:

moment of truth = okamžik pravdy; ze španělského *el momento de la verdad*, termín z býčích zápasů.

flea market = bleší trh; z francouzského *marché aux puces*

Španělština:

hombre rana = žabí muž (potápěč); z anglického *frogman*,

alto el fuego = zastavení palby, klid zbraní z anglického *cease fire*,

lavaplatos = myčka na nádobí z anglického *dishwasher*,

luna de miel = doslovný překlad: medový měsíc (v češtině líbánky); z anglického *honeymoon*,

salvaje Oeste = divoký západ; z anglického *wild West*,

disco duro = pevný disk; z anglického *hard disk*,

banco de datos = databank; z anglického *data bank*.

Kalk *mléčná dráha*, který má původ v latinském *via Lactea*, nalezneme i v angličtině jako *milky way*, v němčině jako *Milchstrasse*... Tento pojem, a mnoho dalších, je přeložen pravděpodobně do všech dostupných jazyků, které mají potřebu význam daných termínů užívat. Oproti tomu existuje mnoho příkladů, kde kalkové transmise neprobíhají „mezinárodně“, ale potřeba přeložení významu je otázkou pouze několika zemí/jazyků. Jiné země/jazyky mají buď vlastní výraz s tímto významem, nebo výraz přejmou jako cizí slovo (anglicky *pineapple* je kalkem z francouzského *pomme de pin* = borové jablko / jablko z borovice, což je česky ananas).

3.1.1 Definice kalku v českém jazyce

Hauser (1980, s. 166-167; graficky upravila S.M.)

„Cizí slova jsou nepřímým zdrojem obohacování tím, že se doslovně překládají, neboli kalkují. Jazykové kalky, které respektují české slovo tvorné normy, se staly součástí slovní zásoby. Slova neústrojná se pocítují jako nezvyklá a bývají předmětem kritiky. Kalky se objevují již v raném období, např. *podstata* za latinské *substantia*. Překládají se slova latinská a řecká: *zlořečiti* – *maledicere*, *svědomí* – *conscientia*. Velký počet kalků je z němčiny: *soucit* – *Mitgefühl*, *světonázor* – *Weltanschauung*, *veselohra* – *Lustspiel*, *maloměsto* – *Kleinstadt*.

Částečnými kalky jsou: vánoce – Weihnachten, bavlna – Baumwolle. Kalky z ruštiny jsou hláskově přizpůsobené: prověrka, pětiletka, hrdina práce, město hrdina.“

Čermák (1997, s. 198)

„Zvláštním přechodem mezi výpůjčkou a vlastním tvořením nového pojmenování je kalk, který se skládá z přejetí obecného pojmenovacího modelu z cizího jazyka (zvl. u kompozit nebo kolokací) a z plně domácích morfematických či lexikálních základů, srov. lat. benedicere a čes. blahořečit, něm. Schreibmaschine a čes. psací stroj, či lat. influenza, ovlivňující řadu jazyků, např. švéd. inflytande, holand. invloed, něm. Einfluss, pol. wpływ, maď. befolyás, angl./fr. influence, či stejnoznačné čes. vliv aj.“

Havlová (1998, s. 34; graficky upravila S.M.)

„Charakteristickým rysem staroslověnštiny je kromě řady přejatých slov i velké bohatství kalků. Uveďme si několik příkladů na tzv. sémantické kalky. Sémantické kalky můžeme rozdělit do dvou skupin:

- 1. nové významy, k nimž by jazyk bez vlivu cizího jazyka nikdy nedospěl,*
- 2. nové významy, k nimž by jazyk i mohl dojít domácím sémantickým vývojem, ale kde byl vlivem cizího jazyka tento vývoj urychlen.“*

Kamiš (1974, s. 57-60; graficky upravila S.M.)

„Rozděluje v knize Slovní zásoba české publicistiky 18. století kalky na:

a) Kalky lexikální:

Lexikální kalky představují značně produktivní způsob obohacování slovní zásoby v zkoumaném období 18. stol. Jejich hojné tvoření – především u Kozuryho – je podporováno puristickým odporem proti slovům cizího původu a naopak snahou nahradit tato slova pojmenováními domácími, popisnými. V zkoumaných textech užívá se rovněž kalků z jazyka staršího, mnohé z nich vznikly už v době předbělohorské, jako např.: kalokrevní lidé, jako ekvivalent ‚melancholicus, melancholisch‘ (melancholičtí lidé).

b) Frazeologické kalky

V zkoumaných novinách se objevují určité typy frazeologické, jako např. spojení se slovesy bráti, vzíti, státi, vésti aj. Většina těchto slovních spojení v novinách 18. stol. vznikala napodobením německých typů. Z frazeologických kalků lze uvést např. spojení se slovesy: dáleji svou cestou do Bavor, bere plavení po Dunaji, nyní opět vzalo svůj počátek.“

Mlacek, Ďurčo (1995; graficky upravila S.M.)

„Při kalkování se úplně nebo částečně nahrazují komponenty cizích frazémů jejich domácími ekvivalenty, přičemž se úplně nebo částečně kopíruje i jejich syntaktická konstrukce. Rozlišují se **přesné frazeologické kalky**, které vznikly přesným překladem komponentů cizí jednotky a přesným kopírováním syntaktické konstrukce (slovensky – modrá pančucha – ang. blue stocking – modrá punčocha; slovensky – labutia piesen – z řeckého kiknenia asma – labutí píseň; slovensky a česky – bludný kruh z lat. circulus vitiosus) a **nepřesné frazeologické kalky** – při překladu komponentů cizích frazémů a při kopírování jejich syntaktické konstrukce dochází k jistým odchylkám (byť jako na ihlách z franc. etre sur des épines – dosl. být na ihlách, být jako na jehlách, být na jehlách; z celého srdca z franc. de tout mon coeur – dosl. z celého mého srdca, z celého srdce – z celého mého srdce).“

Šmiluaer (1972, s. 123; graficky upravila S.M.)

- 1. Hybridní slova** – spojují v jednom slově prvky ze dvou různých jazyků, zvláště prvky domácí a cizí. Bývá tak někdy u odvozenin: nad-ání + fund-ace → nadace: věd-ec + explor-átor → vědátor: podle elektrofikace vzniklo olejofikace, plynofikace: častěji to bývá u složenin: elektroléčba, fotokulomet.
- 2. Doslovné překlady (kalky)** – jsou slova utvořená z domácích prvků, ale přesně podle cizí předlohy. Vnikají do jazyka od nejstarší doby a jsou velmi hojná zvláště v odborné terminologii. Bráníme se jim však tam, kde příliš porušují slovtvorné způsoby češtiny (Dampfschiff → parolod', česky lépe parník). Příklady: dalekohled (teleskop), rovník (aequator), slepé střevo (caecum intestinum), podmět (subjekt), běžný účet (conto corrente), samospráva (selfgovernment), svědomí (conscientia), pochopit (comprehendere, begreifen).
Někdy je kalk založen na mylném výkladu cizího slova: nekromanteia znamenalo dotazování duchů zemřelých lidí: podle středohornoněmecké podobynigromanzia vzniklo mylným spojením s latinským niger černý české černokněžnictví. Slovo jirinka je z latinského pojmenována podle botanika Georgiho (dnes Dahlia podle botanika Dahla).
- 3. Částečné překlady (polokalky)** – jsou u některých složenin. Srozumitelná část byla přeložena, nesrozumitelná ponechána: Wurf-zabel → vrh-cáby; někdy se ponechá cizí přípona: quadr-ille → čtver-yl-ka, sachar-in → cukr-in.“

Pastyřík, Viška (2005, s. 106; graficky upravila S.M.)

„Kalk = přejetí slova nebo slovního spojení z jednoho (výchozího) jazyka do jiného (cílového) jazyka jeho doslovným překladem; mechanismus takového překladu se nazývá kalkování. Rozlišují se:

1. kalky gramatické,

2. kalky sémantické,
3. kalky frazeologické.

1. gramatické kalky: slovo kopíruje morfoložickou/morfematickou strukturu přejímaného slova, tj. překládá se každý morfém: mrako- drap, fr. Gratte - ciel, it. Gratta – cielo, něm. Wolkenkratzer z amer. angl. sky-scrafer.

Hybridní kalky se vyznačují tím, že některé morfémy jsou přeloženy a alespoň jeden je přejat ve foneticky adaptované podobě z výchozího jazyka: Vá-noce – něm. Weihnachten.

2. sémantické kalky: slovo domácího jazyka přijme význam, který má jeho obecný ekvivalent v cizím jazyce – př. proud (něm. der Strom), tedy slovo existující v daném jazyce v jistém významu získá další význam podle cizí předlohy; české slovo myš, které patří do skupiny zvířata – hlodavec, má další významu prostředek ovládaní počítače překladem anglické slovo mouse, které má oba významy.

3. frazeologické kalky: překlad kopíruje strukturu frazérů př. jde o... překlad z německého es geht um...“

www stránky Studentské městečko (graficky upravila S.M.):

„Kalky jsou doslovné překlady cizích slov, slovních spojení. Spojení házet perly sviním, krokodýlí slzy, království za koně atd. jsou užívána jen v podobě kalku, i tak je řadíme mezi internacionalismy.“

Typologie kalků:

- **slovotvorné** vznikají překladem slovotvorných částí cizích slov (často německých, ale i současně francouzských, popř. původně řeckých a latinských): ob-nos (Be-trag), pode-psat (sub-scribere, unter-schreiben), po-jem (noc-ceptus, Be-griff), sou-cit (Mit-gefühl), s-vědomí (noc-scientia, Ge-wissen), veselo-hra (Lust-spiel), těžko-pádný (schwer-fällig), zá-viset (dé-pendre, ab-hängen),
- **frazeologické** jsou rozložené slovesné vazby, které jsou synonymní s jednoslovnými slovesy: najít/ztratit místo (einen Platz finden/verlieren), udělat něčemu konec (Ende machen), udělat, učinit pokus (Versuch machen), živý zájem (lebhaftes Interesse),
- **hybridní slova:** elektro-léčba, foto-spotřeby, elektro-spotřebič, moto-střelec, nadace (nad-ání + fund-ace),
- **sémantické kalky:** slovo domácího jazyka přijme význam, který má jeho obecný ekvivalent v cizím jazyce: proud (der Strom), myš (mouse); přejímání významů v případech mezijazykové homonymie: beseda (společenská zábava → schůzka spojená s rozhovorem účastníků o nějaké otázce).“

www stránky encyklopedie (graficky upravila S.M.)

„Kalk je v lingvistice doslovný překlad. Jedná se o způsob obohacování slovní zásoby. Ačkoliv se jedná o uměle vytvořená slova nebo slovní spojení, některá z nich se mohou ujmout v běžném užívání. Příkladem kalku je české slovo *předmět*, které je doslovným příkladem latinského *obiectum*.“

www stránky Concise Oxford Companion to the English Language 1998, originally published by Oxford University Press 1998

„Kalk, nebo také ‚vypůjčený překlad‘ (Loan Translation). Slovo, nebo výraz, který je vytvořený překladem z jiného jazyka, např. *Shawův superman* (1903) z německého *Übermensch* (použito Nietzsche v r. 1883). Kalky jsou často tvořeny skládáním ve zdrojovém jazyku. Např.: německý *Weltanschauung* se stalo anglickým kalkem *world-view* (také český kalk *světonázor*, pozn. autorky). Kalky mohou rovněž sestávat z překladu celých frází, jako *Time flies* z latinského *Tempus fugit* (také český kalk „čas letí“, pozn. autorky), a *that goes without saying* z francouzského *cela va sans dire* (to jde bez mluvení).“

„Vypůjčený překlad, známý také jako kalk, je složená výpůjčka, ve které spíše než půjčováním výrazu přímo, analyzuje mluvčí jeho části a nahrazuje je podobnými domácími formami: anglické *skyscraper* (nebeský škrabač) bylo přejato do francouzštiny jako *gratte-ciel* (škrabač nebe) a do němčiny jako *Wolkenkratzer* (oblačný škrabač) (českým kalkem je mrakodrap, pozn. autorky).“

www stránky Wikipedia

„V lingvistice kalk nebo také vypůjčený překlad znamená doslovné přeložení slova nebo fráze vypůjčené z jiného jazyka formou překladu *word-for-word*, tedy slovo za slovo (latinsky: *verbum pro verbo*) nebo *root-for-root* (kořen slova za kořen slova jiného). Běžný anglický výraz *flea market* je frázovým kalkem, který doslovně překládá francouzskou frázi *marché aux puces* (= bleší trh, také český frázový kalk, pozn. autorky). Použitím slovesa *kalkovat* máme na mysli doslova přeložit výraz jednoho jazyka za účelem vytvoření nového lexému v cílovém jazyku.“

www stránky About.com: Spanish Language

„Slovo nebo fráze v jednom jazyku, jehož sémantické komponenty (části) – slova, nebo části slov – jsou překladem z jazyka jiného. Např.: anglická fráze *blue blood* je kalkem španělské fráze *sangre azul* (s. znamená *blood* – krev, a. *blue* – modrá), která se vztahuje k dobře znatelným žilám lidí se světlou pletí. Podobně španělské *yascacielo* je kalkem anglického *skyscraper* – doslov. překlad: *škrabač nebe* – mrakodrapu, kdy *yasca* znamená *it scrapes* = šrabe, dře a *cielo* je *sky* = nebe. Kalk kontrastuje se slovy přejatými, kde cizí slovo nebo fráze je převzaté přímo, beze změny, bez překládání (např. fráze *piña colada*, která je jednoduše vypůjčena ze španělštiny, bez přeložení slov, která ve šp. znamenají zcezený ananas).

Kalk je také znám jako tzv. vypůjčený překlad (loan translation v angličtině, calco ve španělštině). Příklady: Anglický kalk: moment of truth (také český frázový kalk okamžik pravdy, pozn. autorky) – ze španělského el momento de la verdad, término z býčích zápasů.“

3.2 Kalk ve znakových jazycích

Znakové jazyky prošly velmi složitým vývojem a procesem prosazování se jako jazyky oficiální, uzákoněné. V každé zemi je historie jazyka rozdílná, přesto pokaždé musel znakový jazyk překonávat nejrůznější překážky, které však tím, že nyní mohou neslyšící zcela svobodně znakový jazyk užívat, nekončí. Začíná další náročná cesta, cesta důkladného lingvistického výzkumu, na jejímž konci by měla být jednotná jazyková pravidla. Kalk je ve znakovém jazyce jedním z procesů týkajících se vytváření nových znaků, přičemž doposud byl lingvisty dotčen pouze okrajově a dá se říci, že v případě českého znakového jazyka takřka vůbec nebo spekulativně (srov. kapitolu 4 Výzkum).

3.2.1 Definice kalku v českém znakovém jazyce

Malý (1897, s. 8-13; graficky upravila S.M.) tady ty stránky odhadni

„Škola německá, ač pokládá posunování za překážku při vyučování řeči artikulované, hleděla si je přece upravit pro první dorozumívání se s hluchoněmým, jemuž i na dále přes všechny překážky pantomimice kladené, zůstává tato řeči obcovací se sobě rovnými. Vytvořila tedy zvláštní umělou pantomimiku, v níž přizpůsobila posuny znění slova a nikoliv předmětu (smyslu) a vytvořila tak pravé posunové nestvůry. Na podobné scesti přišli i mnozí horliví stoupenci de l'Eppéovi. Ačkoliv učitelé i nejstarší tou dobou na ústavech pro hluchoněmé působící tam již té nesmyslné umělé pantomimiky v rozkvětu jejím nezastihli, našli v ústavech přece ještě mnohé zbytky po ní, které z jedněch žáků na druhé se přenášejí, jako nakažlivá nemoc.

*Například: **čtvrtek** – znamená hromu (Donner/s/tag), **pondělí** – znamená měsíce (Mon/d/tag), město **Brod** (Brot) jako chléb, slovo značí v němčině tento pokrm – **Železný Brod** tedy slovo jako železo-chléb, **Hradec Králové** – posuny král-svrab, překládá německé slovo Gratz (hradec) do češtiny znakem které ztotožnili se slovem Kratz(e) = svrab, **šlechta** jako šle, první tři hlásky zmíněnou část oděvu značí jméno **Kapras** jako kapr.*

*Frost dokázal, že přirozeným posunováním dá se veškerá abstrakce, veškeré duševní dílo znázorniti a vyjádřiti. Netvořil on sám znamení pro pojmy, ale vyložil a objasnil všestranně dotýčný předmět, užívaje při tom srovnání nebo podobenství, hluchoněmí pak sami případný posun si utvořili. Například: **Vorgesetzter** (představený) – vyjadřoval se po česku posuny před a stavěti, po německu posuny před a seděti .“*

Zvonek (2005, s. 21):

„Kalk – doslovně přeložené cizí slovo přesným napodobením cizí předlohy.“

Faltínová (2008, s. 60):

„Kalky – mylný překlad jedné nebo více částí jména mluveného jazyka.“

Podle křestního jména:

A-NE-TA: Aneta

MYŠ: Michaela: „Protože se jmenuje Michaela – Miša, to je jako ‚myš‘.“

VESTA: Vesta: Homonymní s cizím křestním jménem Vesta.

Podle příjmení:

HEJ-NOVÁ: Hejnová: Složeno ze znaků hej – jako zavolat k sobě + nová

LES: Lešková: To jsem se divila, ale dotyčný Neslyšící mi to vysvětlil, že naše příjmení je podobné slovu les. Já jsem mu vysvětlila, že máme v příjmení leš-, ne les. To mě opravdu překvapilo. Ale to se moc neukazuje.

MÁ-TUŽKA-KOV: Matušková

PÚL-PÁN: Půlpán

TETA: Tetauerová

Na základě podobnosti jména mluveného jazyka s jiným slovem mluveného jazyka:

Podle křestního jména:

Např.: BERUŠKA: Baruška (Barbora)

BRAMBORA: Barbora

Podle příjmení:

Např.: KLEČET: Klečka

PILA: Pilař

VYSAVAČ: Vysuček.“

Tetauerová (2005, s. 13):

„Kalky – mylný překlad jedné, nebo více částí jména mluveného jazyka. (Př.: Jihlava – jih + hlava, Teplice – teplo, Zlín – zlý, Děčín – děda, Opava – opakovat, Ostrava – ostrý).“

3.2.2 Definice kalku v cizích znakových jazycích

Asher (1994, s. 3890-3912)

„Stranou stojí vypůjčené znaky z psaných slov, několik znaků bývá také vypůjčeno cestou překladu ze slov mluvených. Ty se vyskytují zejména u názvů míst a vlastních jmen a často bývají humorně upravovány a slouží tak jako vtipy. Např. Manchester se může legračně ukazovat jako složení dvou znaků man (muž) a chest (hrudník); Newcastle – jako new (nový) a castle (zámek). Varianta tohoto procesu se objevuje také v použití znaku pistol (pistole) pro název Bristol. V tomto případě je artikulace slova Bristol podobná slovu pistol.“

Ulrike (2000, s. 35-36; graficky upravila S.M.):

„Typ vypůjčeného překladu je reprezentován znakem pro Islamabad. A:BA:D v Urduštině znamená obydlí, osídlení. IPSL (Indo-Pakistan sign language – indopákistánský znakový jazyk, pozn. autorky) doslovně tuto kombinaci imituje a Islamabad překládá znaky ISLA:M pro Islám + JAGAH pro „místo.“ (viz příloha č. 4)

Trevor, Johnston, Schembri (2007, s. 183-184; graficky upravila S.M.):

„Neslyšící si vypůjčují znaky také z angličtiny procesem zvaným loan translation (vypůjčený překlad). Zde jsou anglická slova doslovně přeložena do australského znakového jazyku (dále Auslan). Tento proces je vysoce produktivní ve vytváření nových znaků, které vstupují do jazyka bez povšimnutí, jako příklad lze uvést sports car (sportovní vůz). Nicméně používání některých vypůjčených překladů se může stát diskutabilním.

Předmětem sporu mohou být příklady forem znaků používaných výrazy feed back (zpětná vazba), back ground (původ, minulost, zázemí) a break down (selhat) (toto jsou takzvaná frázová slovesa, která pomocí předložky mění zcela význam slovesa či utváří frázi, pozn. autorky). Někdy jsou tyto fráze překládány do Auslanu přímo, kombinováním znaků pro feed (krmit) a back (zpět), back (zpět) a ground (místo), break (zlomit) a down (dolů). Tato kombinace jednotlivých znaků pro break down může být konfrontována s užíváním jediného znaku s významem fráze break down (selhat), jehož použití rodilí mluvčí znakového jazyka upřednostňují [viz příloha č. 4 – obrázek dole]. Mnozí považují vypůjčený překlad za nepřipustný, vzhledem k tomu že tyto kombinace znaků reflektují gramatickou a sémantickou skladbu anglického jazyka, rozdílnou od způsobů vyjadřování typických pro Auslan. Avšak vypůjčené překlady jako tyto jsou v komunitě znakových široce užívané. Mnoho složených výrazů, jako workshop (dílna) a copyright (autorské právo), je běžně užíváno učiteli Auslanu. Rovněž další vypůjčené překlady výrazů pro look-after (pečovat), girlfriend (přítekně), nebo high school (střední škola) jsou pevně zavedené formy znakového jazyka. Mnoho znaků pro pomístní názvy jsou vypůjčenými překlady – Blacktown ukáže se znak BLACK (černá) a TOWN (město). Tento a mnoho dalších zahrnuje slovní hříčky založené na nápodobě hláskové nebo na nápodobě mluvních obrazů anglických slov, jako např. znak pro část města Sydney Leichhardt – LIE (lhát) a HARD (tvrdý). Mnoho těchto znaků, původně vytvořených jako vtip, zdá se být akceptováno mnoha členy komunity znakových.

www stránky Sign on-line (graficky upravila S.M.):

„BSL je ovlivňován angličtinou skrz jazykové výpůjčky z:
psané angličtiny,

mluvené angličtiny (užíváním mluvních obrazů anglických slov).

BSL překládá význam z angličtiny, slovo po slově, morfém po morfému prostřednictvím BSL znaků. Např.: **Newcastle** ukáže se znaky NEW (nový) a CASTLE (zámek), **Manchester** se ukáže pomocí znaků MAN(muž) a CHEST (hrud').

V některých případech je vypůjčený překlad založen na vizuální podobnosti s formou slova mluvené angličtiny. Např. pro Bristol se užívá znaku PISTOL (pistole) nebo PETROL (benzín), pro Presto znaku PRIEST (kněz).“

3.3 Komparace definic kalku

Nedílnou součástí této práce je vlastní komparace dostupných definic kalku, která by měla přispět k ucelenému a pokud možno sjednocenému náhledu na problematiku kalku jak v jazycích mluvených. Přestože se odborná literatura v definování tohoto pojmu často rozchází, je nejednotná a mnohdy matoucí, pokusím se na základě různých definic vyvodit ucelené závěry.

3.3.1 Komparace definic kalku v mluvených jazycích

Kalky jsou v mluvených jazycích shodně označovány za doslovné překlady z jiného jazyka: „Cizí slova jsou nepřímým zdrojem obohacování tím, že se tato slova doslovně překládají.“ (Hauser 1980, s.166-167); „Přesné frazeologické kalky vznikly přesným překladem komponentů cizí jednotky a přesným kopírováním syntaktické konstrukce.“ (Kamiš 1974, s. 59); „V lingvistice kalk, nebo také vypůjčený překlad znamená doslovné přeložení slova nebo fráze vypůjčené z jiného jazyka formou překladu word-for-word, tedy slovo za slovo“ (Wikipedia); „Doslovné překlady jsou slova utvořená z domácích prvků, ale přesně podle cizí předlohy“ (Šmilauer 1972, s. 123).

Čermák a Crystal však tyto výklady upřesňují: „Kalk se skládá z přejetí obecného pojmenovacího modelu z cizího jazyka a z plně domácích morfematických, či lexikálních základů“ (Čermák 1997, s. 198), „Kalk – způsob výpůjček, při kterýchž jsou části slova (morfémy) slova přejímaného přeloženy část po část do ekvivalentních morfémů nového jazyka“ (Crystal 1992, s. 54). Tímto poukazují na fakt, že kalky nejsou vždy přesnými překlady. Stejně tak rozdělení, jehož autorem je Šamskij (1985; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995) dokazuje, že kalky jsou také překlady nepřesnými: „při překladu komponentů cizích frazémů a při kopírování jejich syntaktické konstrukce dochází k jistým odchylkám.“ Kalky potom rozděluje na **přesné frazeologické kalky** a **nepřesné frazeologické kalky**. Toto odhaluje i Concise Oxford Companion to the English Language, která vysvětluje vypůjčený překlad jako složenou výpůjčku, „ve které spíše než půjčováním výrazu přímo analyzuje mluvčí jeho části a nahrazuje je podobnými domácími formami: anglické skyscraper (nebeský škrabač), bylo přejato do francouzštiny jako gratte-ciel (škrabač nebe) a do němčiny jako Wolkenkratzer (oblačný škrabač)“ (českým kalkem je mrakodrap, pozn. autorky).

Dalším okruhem, který potřebuje upřesnění, je rozlišení kalků, vzhledem k tomu, že jejich typologie se u jednotlivých autorů výrazně rozchází. Kamiš (1974, s. 57-60) rozděluje kalky do dvou nepřesných skupin, a to na kalky **lexikální** a **frazeologické**. S frazeologickými kalky se setkáváme i u Pastyřika a Víšky (2005, s. 106), na webových stránkách Studentské městečko a u Šamského (1985; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995), který jediný používá termíny

frazeologické kalky přesné a nepřesné. S lexikálními kalky se v jiné literatuře než u Kamiše (1974, s. 57-61) nesetkáváme.

Šmilauer (1972, s. 123) má zjednodušené rozdělení kalků na **doslovné překlady** (kde však jako jediný naráží na to, že kalk může být založen na mylném výkladu cizího slova!) a **polokalky** (srozumitelná část je přeložena, nesrozumitelná ponechána). Pastřík s Víškou (2005, s. 106) polokalky označují jako **hybridní kalky** (a zahrnují je do skupiny tzv. gramatických kalků) a Hauser (1980, s.166-167) jako **částečné kalky**.

Pastyřík a Víška (2005, s. 106) kalky rozlišují, jak již bylo zmíněno, na **kalky gramatické** (včetně hybridních kalků), **kalky sémantické** a **kalky frazeologické**. Pojem gramatické kalky je srovnatelný s Kamišovým (1974, s. 57) výkladem pojmu lexikální kalky a s pojmem slovotvorné kalky, o kterém se zmiňuje web Studentské městečko. Jedná se tedy o slova, která vznikají překladem slovotvorných částí cizích slov a kopírují morfologickou/monomorfematickou strukturu přejímaného slova. Sémantický kalk, tak jak o něm píše Pastyřík a Víška (2005, s. 106), „*tedy slovo existující v daném jazyce v jistém významu získá další význam podle cizí předlohy*“, se objevuje i ve výkladu Havlové (1998, s. 34-36) i na webu Studentské městečko.

Dalo by se tedy říci, že nejpodrobněji a nepřesněji rozlišují typy kalků webové stránky Studentské městečko, s tím, že je vhodné tuto typologii doplnit o rozdělení kalků frazeologických dle Šamského (1985; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995) tedy na přesné frazeologické kalky a nepřesné frazeologické kalky. Přičemž je důležité podotknout, že „*při překladu komponentů cizích frazémů a při kopírování jejich syntaktické konstrukce dochází k jistým odchylkám*“ (Šamskij, 1985; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995). Dále je potřeba zdůraznit Šmilauerovo (1972, s. 123) upozornění na možnost mylných výkladů cizích slov “zapojených do kalků“.

V pojednání o terminologii nesmíme opomenout upozornit na nepřesné označení hybridní slova a na riziko jejich nezaměňování s označením hybridní kalky. Termín hybridní kalky je vysvětlen výše, zde tedy dodávám, že hybridní slova „*spojují v jednom slově prvky ze dvou různých jazyků, zvláště prvky domácí a cizí. Bývá tak někdy u odvozenin: nad-ání + fund-ace → nadace: věd-ec + explor-átor → věd-átor: podle elektifikace vzniklo olejo-fikace, plyno-fikace; častěji to bývá u složenin: elektro/léčba, foto/kulomet*“ (Šmilauer, 1972, s. 123).

Spojíme-li tedy všechny uvedené definice kalků dohromady, může vzniknout přesný náhled na problematiku kalku a jeho rozdělení v takovéto formě: „*Při kalkování se úplně nebo částečně nahrazují komponenty cizích frazémů jejich domácími ekvivalenty, přičemž se úplně nebo částečně kopíruje i jejich syntaktická konstrukce*“ (Šamskij, 1985; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995).

„*Někdy je kalk založen na mylném výkladu cizího slova: nekromanteia znamenalo dotazování duchů zemřelých lidí: podle středohornoněmecké podoby nigromanzia vzniklo mylným spojením s latinským niger černý české černokněžnictví. Slovo jirinka je z latinského pojmenována podle botanika Georgína (Jiří) (dnes Dahlia podle botanika Dahla)*“ (Šmilauer, 1972, s. 123).

Typologie kalků:

- **slovotvorné, lexikální** (Kamiš, 1972, s. 57-60), **gramatické** (Pastyřík, Víška, 2005, s. 106): vznikají překladem slovotvorných částí cizích slov (často německých, ale i francouzských, popř. původně řeckých a latinských): ob-nos (Be-trag), pode-psat (sub-scribere, unter-schreiben), po-jem (noc-ceptus, Be-griff), sou-cit (Mit-gefühl), s-vědomí (noc-scientia, Ge-wissen), veselo-hra (Lust-spiel), těžko-pádný (schwer-fällig), zá-viset (dé-pendre, ab-hängen),
- **frazeologické** (Pastyřík, Víška, 2005, s. 106; Kamiš, (1974, s. 57-60): slovesné vazby, které jsou synonymní s jednoslovnými slovesy: najít/ztratit místo (einen Platz finden/verlieren), udělat něčemu konec (Ende machen), udělat, učinit pokus (Versuch machen), živý zájem (lebhaftes Interesse): „Rozlišují se **přesné frazeologické kalky**, které vznikly přesným překladem komponentů cizí jednotky a přesným kopírováním syntaktické konstrukce (slovensky – modrá pančucha – ang. blue stocking – modrá punčocha; slovensky – labutia piesen – z řeckého kiknenia asma – labutí píseň; slovensky a česky – bludný kruh z lat. circulus vitiosus) a **nepřesné frazeologické kalky** – při překladu komponentů cizích frazémů a při kopírování jejich syntaktické konstrukce dochází k jistým odchýlkám (byť jako na ihlách z franc. etre sur des épines – dosl. být na ihlách, být jako na jehlách, být na jehlách; z celého srdca z franc. de tout mon coeur – dosl. Z celého můjho srdca, z celého srdce – z celého mého srdce“ (Šamskij, 1985; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995; graficky upravila S.M.),
- **hybridní kalky** (Pastyřík, Víška, 2005, s. 106), **polokalky** (Šmilauer, 1972, s. 123), **částečné kalky** (Hauser): elektro-léčba, foto-spotřeby, elektro-spotřebič, moto-střelec, nadace (nad-ání + fund-ace),
- **sémantické kalky** (Havlová, 1998, s. 33; Pastyřík, Víška, 2005, s. 106): *slovo domácího jazyka přijme význam, který má jeho obecný ekvivalent v cizím jazyce: proud (der Strom), myš (mouse) přejímání významů v případech mezijazykové homonymie: beseda (společenská zábava → schůzka spojená s rozhovorem účastníků o nějaké otázce“ (Studentské městečko).*

Je však nutné mít na paměti, že dokázat, zda-li je dané slovo nebo frazém kalkem, a určit jeho původ vyžaduje důkladnější analýzu, než je potřeba u cizích slov přejatých bez překladu, protože v některých případech může být sporné, vznikla-li „podobná“ fráze nebo pojem na základě kalkování, či naopak zcela nezávisle.

3.3.2 Komparace definic kalku ve znakových jazycích

V českém znakovém jazyce lze pouze u Frosta (ze zápisu Malého, 897, s. 19-10) a Zvonka (2005, s. 21) vystopovat jistou podobnost výkladu kalku s výklady, které jsou uvedeny pro jazyky mluvené. Zvonek (2005, s. 21) pojednává o kalku jako o „doslovně přeloženém cizím slově přesným napodobením cizí předlohy.“ (Malý, 1897, s. 9-10; graficky upravila S. M.) píše o Frostovi: „Škola německá, ač pokládá posunování za překážku při

vyučování řeči artikulované, hleděla si je přece upravit pro první dorozumívání se s hluchoněmým, jemuž i na dále přes všechny překážky pantomimice kladené, zůstává tato řeči obcovací se sobě rovnými. Vytvořila tedy zvláštní umělou pantomimiku, v níž přizpůsobila posuny změny slova a nikoliv předmětu (smyslu) a vytvořila tak pravé posunové nestvůry. Na podobné scesti přišli i mnozí horliví stoupenci de l'Eppéovi. Ačkoliv učitelé i nejstarší tou dobou na ústavech pro hluchoněmé působící tam již té nesmyslné umělé pantomimiky v rozkvětu jejím nezastihli, našli v ústavech přece ještě mnohé zbytky po ní, které z jedněch žáků na druhé se přenášejí, jako nakažlivá nemoc. Například: **čtvrtek** – znamená hromu (Donner/s/tag), **pondělí** – znamená měsíce (Mon/d/tag), město **Brod** (Brot) jako chléb, slovo značí v němčině tento pokrm – **Železný Brod** tedy slovo jako železo-chléb, **Hradec Králové** – posuny král-svrab, překládá německé slovo Gratz (hradec) do češtiny znakem které ztotožnili se slovem Kratz(e) = svrab, **šlechta** jako šle, první tři hlásky zmíněnou část oděvu značí jméno **Kapras** jako kapr.“

Z těchto ukázek vyplývá, že definice kalku ve znakovém jazyce může být ekvivalentem definic v mluvených jazycích. Avšak už v příkladech Malého lze vyzorovat, že v případě jazyka znakového bude muset být v definicích převzatých z definic kalku v mluvených jazycích maximálně zdůrazněno Šamského (1985; ; čerpáno z Mlacek, Ďurčo, 1995) tvrzení, že: „Při kalkování se úplně nebo částečně nahrazují komponenty cizích frazémů jejich domácími ekvivalenty, přičemž se úplně (Malého příklady čtvrtek a pondělí, pozn. autorky) nebo částečně (Malého příklady šlechta, Kapras, pozn. autorky) kopíruje i jejich syntaktická konstrukce.“ Dále bude velmi nutné přihlídnout k tomu, že „Někdy je kalk založen na **mylném výkladu cizího slova...**“ (Malého příklady Brod, Hradec Králové, pozn. autorky). A dále bude je třeba ve znakovém jazyce zvlášť pamatovat na to, že kalk (v tomto případě frazeologický kalk) může být rozdělen na **přesný** a **nepřesný kalk** (Šmilauer, 1972).

Z tohoto důvodu se domnívám, že Faltínová, (2008, s. 60) a Tetaerová (2005, s. 13), které kalk ve svých pracích označují shodně jako „*Mylný překlad jedné nebo více částí jména mluveného jazyka*“, nepřinášejí definici o kalku ani zdaleka úplnou a může se stát, že tedy zcestnou. Významným rysem kalku v českém znakovém jazyce, na který všichni autoři shodně poukazují, je, že kalk je překladem cizího slova. Prakticky výhradně je výchozím jazykem národní mluvený jazyk – srov. Faltínová (2008, s. 60), Tetaerová 2005, s. 13), Zvonek (2005, s. 21). V tom se s nimi shodují i lingvisté cizích znakových jazyků: „několik znaků bývá také vypůjčeno cestou překladu ze slov mluvených“ (Kyle, Woll, 1985, s. 128), „Typ vypůjčeného překladu je reprezentován znakem pro Islamabad. A:BA:D v Urdštině znamená obydlí, osídlení. IPSL (Indo-Pakistan sign language – indopákistánský znakový jazyk, pozn. autorky) doslovně tuto kombinaci imituje a Islamabad překládá znaky ISLA:M pro Islám + JAGAH pro místo“ (Ulrike, 2000, s. 35-36), „Neslyšící si vypůjčují také z angličtiny procesem zvaným loan translation (vypůjčený překlad). Zde jsou anglická slova doslovně přeložena do Australského znakového jazyku“ (Trevor, 2007, s. 183), „BSL překládá význam z angličtiny, slovo po slově, morfém po morfému prostřednictvím BSL znaků“ (Sign on-line).

Z těchto definic zcela jasně vyplývá, že kalk se týká překladů doslovných. „Mnoho složených výrazů, jako workshop (dílna) a copyright (autorské právo), je běžně užíváno učiteli

Auslanu. Rovněž další vypůjčené překlady výrazů pro *look-after* (pečovat), *girlfriend* (přítelkyně) nebo *high school* (střední škola) jsou pevně zavedené formy znakového jazyka“ (Trevor, 2007, s. 183). Avšak Woll (2004, s. 3890-3912) dodává, že „často bývají humorně upravovány a slouží tak jako vtipy. Např. *Manchester* se může legračně ukazovat jako složení dvou znaků *man* (muž) a *chest* (hrudník); *Newcastle* – jako *new* (nový) a *castle* (zámek).“ Podobné příklady uvádí Trevor (2007, s. 183-184, graficky upravila S.M.): „Mnoho znaků pro pomístní názvy jsou vypůjčenými překlady – *Blacktown* ukáže se znak *BLACK* (černá) a *TOWN* (město) a mnoho dalších zahrnuje slovní hříčky založené na nápodobě hláskové nebo na nápodobě mluvních obrazů anglických slov, jako např. znak pro část města *Sydney* *Leichhardt* - *LIE* (lhát) a *HARD* (tvrdý). Mnoho z těchto znaků původně vytvořených jako vtip, zdá se být akceptováno mnoha členy komunity znakujících.“

Trevor (2007, s. 183-184) doplňuje, že v případech doslovných překladů z mluveného jazyka, kde zpravidla ohluchlí lidé nebo tlumočníci znakují složené výrazy a frázová slovesa překladem jednotlivých komponentů do znakového jazyka, pozbývají původní výrazy svůj význam nebo se jejich význam zásadně mění: „Předmětem sporu mohou být příklady forem znaků používaných výrazy *feed back* (zpětná vazba), *back ground* (původ, minulost, zázemí) a *break down* (selhat) (toto jsou takzvaná frázová slovesa, která pomocí předložky mění zcela význam slovesa či utváří frázi, pozn. autorky). Někdy jsou tyto fráze překládány do Auslanu přímo kombinováním znaků pro *feed* (krmit) a *back* (zpět), *back* (zpět) a *ground* (místo), *break* (zlomit) a *down* (dolů). Tato kombinace jednotlivých znaků pro *break down* může být srovnána s užíváním jediného znaku s významem fráze *break down* (selhat), které rodilí mluvčí znakového jazyka upřednostňují používat. Mnozí považují vypůjčený překlad za nepřijatelný, vzhledem k tomu že tyto kombinace znaků reflektují gramatickou a sémantickou skladbu anglického jazyka, rozdílné od způsobů vyjádření typických pro Auslan. Avšak vypůjčené překlady jako tyto, jsou široce užívané v komunitě znakujících.“

Další skupinou kalků ve znakových jazycích jsou znaky motivované podobou slov v jazycích mluvených: „V některých případech je vypůjčený překlad založen na vizuální podobnosti s formou slova mluvené angličtiny. Např.: pro *Bristol* se užívá znaku *PISTOL* (pistole), nebo *PETROL* (benzín), pro *Preston* znaku *PRIEST* (kněz)“ (Sign on-line; graficky upravila S.M.), na což pravděpodobně narážejí Faltínová (2008, s. 60) a Tetauerová (2005, s. 13) ve vyjádření o mylném kalku.

4 Výzkum

Kalky jsou doslovné překlady z jednoho jazyka do druhého, při kterých se překládá slovtvorná struktura slova. Kalk je v českém znakovém jazyce používán nejen neslyšícími, ale zejména rodilými mluvčími češtiny – mluveného jazyka (MJ), například tlumočníky, lektory, učiteli. Právě tito rodilí mluvčí MJ a někteří neslyšící, kteří nejsou schopni transformovat slovo z mluveného jazyka do adekvátního výrazu ve znakovém jazyce, se výrazně podílejí na tvoření znaků kalkováním, jež následně používají.

V případě tlumočnicků se takto děje např., nezná-li tlumočnick prostředky, kterými by vyjádřil slovo mluveného jazyka, které slyší, do znakového jazyka. Tehdy se může stát, že spojí toto slovo s jiným významem, než opravdu má, nebo jeden výraz rozdělí na několik částí s jednotlivými významy, které doslovně přeloží (toto se děje zpravidla u složenin). Tím však pravý význam slova uniká. Dalším příkladem může být učitel/ka, který/á nezná znaky pro odborné předměty a vytvoří si vlastní znaky. Tyto způsoby však nejsou a nemohou být konvenční. Je povinností slyšících, kteří znakový jazyk chtějí užívat, aby se s Neslyšícími na nových znacích domluvili. Kalky vytvořené slyšícími uživateli českého znakového jazyka bývají neslyšícími mluvčími hodnoceny většinou jako negativní.

Jestliže ale kalk používají sami rodilí mluvčí ČZJ, Neslyšící, dá se takový znak hodnotit jako mezijazyková výpůjčka, která má svůj účel. Nejčastěji lze kalk u Neslyšících pozorovat v rámci transformace slov ze psané podoby mluveného jazyka do jazyka znakového, kdy vzniká humorný (legrační) význam pro některá jména, názvy měst apod. Případů kalku v ČZJ je však mnohem více.

4.1 Cíl výzkumu

Mým cílem je podrobný výzkum kalků vyskytujících se v českém znakovém jazyce. Výzkumu předcházelo důkladné nastudování a komparace již existujících materiálů na toto téma, díky kterému jsem se mohla následně zaměřit na excerpci slovníků českého znakového jazyka, jak v podobě tištěné, tak elektronické (viz Seznam literatury). Velmi mi také pomohlo několik neslyšících osob, které mi poskytli mnoho námětů ve formě znaků-kalků, se kterými se během života setkali (např. ve škole, kde se někdy stává, že učitelé ukazují nesmyslné znaky nebo si vymýšlí své vlastní; u tlumočnicků, kteří často nevhodně transformují význam mluveného slova do znakového jazyka prostým překladem nebo rozložením slova na několik částí, které následně přeloží zvlášť, přičemž původní význam mnohdy zaniká nebo je diametrálně odlišný od významu výsledného „přeloženého“ znaku).

Neslyšící adresáti těmto znakům-kalkům ne vždy nerozumí, často jsou pro ně velmi humorné. Tato práce by měla na kalky poukázat, protože mnoho takových se objevuje v oficiální literatuře a slovnících českého znakového jazyka, ačkoliv neslyšící používají znaky jiné, své vlastní. Rovněž je velmi důležité kalk přesně definovat a pokusit se zajistit, aby byl více zohledněn v lingvistice českého znakového jazyka, resp. aby mu bylo věnováno více

prostoru při mapování slovo tvorby českého znakového jazyka. Věřím, že tato práce přispěje záměru upevnění, upřesnění a sjednocení lingvistických pravidel českého znakového jazyka.

4.2 Metoda výzkumu kalků

Mým cílem je analýza a výzkum kalků v českém znakovém jazyce. Znaky a podněty pro tento výzkum jsem získávala v tištěných slovnících znakového jazyka, na CD-ROMech a v odborné literatuře. Mnoho důležitých poznatků pochází nejen z tištěných materiálů a z internetu, ale také ze společnosti Neslyšících, od známých a kamarádů ze školy, z přednášek a konzultací. Velký dík patří Neslyšícím, kteří mě k některým kalkům přivedli.

Téma kalk mě velmi zaujalo už jenom proto, že dosud se žádná publikace o kalky v českém znakovém jazyce obšírněji nezabývá. Na druhou stranu byl z tohoto důvodu výzkum kalků velmi složitý a musela mu předcházet náročná analýza materiálů, jak z jazyků mluvených, tak z jazyků znakových – českého i „zahraničních“. Po této analýze jsem získala znaky, které jsem podrobila dalšímu zkoumání, ze kterého jsem se pokusila vyvodit závěry o definici a typologii kalku v českém znakovém jazyce.

Ve **Slovníku znakové řeči** (Gabrielová, Paur, Zeman, 1988) nalezneme znaky, které jsou složené z několika základních znaků. Tyto znaky vznikly rozložením původního českého slova např. *dobrovolný* (DOBŘÝ + CHTÍT/VŮLE), *dovolená* (DOVOLIT + VOLNO), *mezinárodní* (STŘED + NÁROD), *podzim* (POD A ZIMA), *předpověď* (PŘED + ŘEČ), *samoobsluha* (SÁM + SLOUŽIT). Znaky bohužel nejsou zachyceny na fotografiích, jsou pouze česky popsány. V oddíle Světadíly, státy, města jsou k vidění znaky jako KOŠICE (KOŠ) nebo OSTRAVA (OSTRÝ + MORAVA). Takové znaky jsou pro rodilé mluvčí znakového jazyka dosti nejasné, protože ve znakovém jazyce mají tato města vlastní – zcela odlišné – znaky. Znaky uvedené ve slovníku jsou používány zejména ve znakované češtině, zpravidla tlumočníky nebo znakuujícími slyšícími mluvčími. Zejména mluvčí z mladé generace neslyšících a rodilých mluvčích znakového jazyka takovéto znaky používají velmi málo.

Růžičková v publikaci **Než půjdeme do školy** (2000) uvádí, že města a státy mají své znaky, které byly vymyšleny neslyšícími v rámci komunit ve městech, kde žijí. Bohužel Růžičková znaky sbírala většinou z literatury, jako např. ze Slovníku znakové řeči, z Obrázkových karet se znakovou řečí, ze Základů české znakové řeči a z videokazet z Plzně, kde se velmi často vyskytují kalky z českého jazyka nebo znakovaná čeština, která s českým znakovým jazykem mnoho nespojuje. A tak není divu, že také u Růžičkové jsem našla znak OSTRAVA – původem ze Slovníku znakové řeči s popisem znaku jako znaku složeného, kdy se ukáže znak OSTRÝ + MORAVA, a znak PODZIM složený z předložky POD nebo PŮL a znaku ZIMA. Plně souhlasím s výrokem Tomka (2007) trefně reagujícím na nesmyslnost některých doslovných překladů, které se běžně objevují v odborné literatuře: „*Aniž bychom etymologicky nebo morfologicky zkoumali slovo podzim, můžeme konstatovat, že znakový jazyk rozložil slovo podzim na předponu pod a slovo zima, které reprodukoval jako znak pod neboli obecně něco pod něčím a znak zima následované za sebou. Výsledek je ovšem dosti*

podivný, co to znamená něco pod zimou?“ Dále jsem u Růžičkové zaznamenala kalky TEPLOMĚR a KRASOBRUSLENÍ.

Stejně jako s některými znaky u Růžičkové nesouhlasím s Řehákovou (1990, s. 111), protože si mnohdy sama nebo s účastníky kurzů české znakové řeči znaky vymýšlela, např. AEROBIC, KOZAČKY, JEČMEN a PŠENICE. Řeháková (1990, s. 111): „*AEROBIC jsme předložili na kurzu znakové řeči jednomu dobrému tlumočnickovi, který má zvláštní talent pro improvizaci. Okamžitě nám nabídl dvě varianty znaku. Na jedné straně znak spisovnější, kultivovanější, kdy aerobic = CVIČENÍ + znak S + znak HUDBA, kdy znaky vycházely z obsahu pojmu. Na druhé straně karikující velmi dynamický a výstižný znak, vycházející z psané podoby slova: aerobic = znak AERO – LETADLO + BÍČ (s druhým možným významem: bíč na letadla). Oba znaky vytvořeny složením. Když jsem si vhodnost těchto znaků ověřovala, jevíly se jako vhodné a čitelné.*“ Na to reagoval Vysuček (2000, s. 13; graficky upravila S.M.): „*Musím říci, že mi bylo hrozně, když jsem četl tento příklad. Byl to opravdu hloupý příklad. Když jsem se to poprvé dozvěděl, řekl jsem si, že je to prostě primitivní příklad primitivního myšlení. Ten talentovaný tlumočnick je velmi chytrý! AERO – LETADLO + BÍČ to je bezvadný příklad, to mě nikdy nenapadlo. Proč se ten tlumočnick sám rozhodl pro takovýto nový znak? Vždyť autorka zmiňovala, jak jsou nové znaky vytvářeny neslyšícími. Jak tomu mám rozumět? Toto je jedna z nejhorších věcí, které jsem se kdy dozvěděl!*“

Od Řehákové (1990, s. 111) jsem tedy pro svou analýzu čerpala tzv. nesmyslné kalky (viz níže). Neslyšící mluvčí podobné znaky považují za vtipné či nesmyslné a ukazují si je schválně jako „humorné znaky“. Za účelem pobavit se si je také často v malých skupinách sami vytvářejí. Vycházejí při tom z mluvené předlohy. Jako příklad mohu uvést jednu ze svých zkušeností: Při cestování vlakem do Ostravy jsem se setkala s jiným neslyšícím, který na mou odpověď, že cestuji do Svinova, zareagoval ukázkou jeho vlastního pojmenování této části Ostravy znakem SVINĚ. Což mě překvapilo, protože já používám v tomto případě prstovou abecedu, někteří neslyšící znak SVINĚ pro Ostravu Svinov však skutečně používají.

Ve **Všeobecnému slovníku českého znakového jazyka O-Ž** (Potměšil, 2002) a v jeho **Doplňku** (Potměšil, 2005) jsou obsaženy kalky PRAVDĚPODOBNÝ, PŘEDTÍM, PODZIM, POHLEDNICE, POJMENOVAT, PŘEDMĚT, PŘEDSÍŇ, SAMOOBSLUHA a TĚLOCVIK.

Na CD-ROMech **Kurzy české znakové řeči I., II., III., a IV.** jsou znaky prezentovány pomocí videa. Také zde jsou k vidění nesmyslné kalky jako PODZIM, VODKA, DOPOLEDNE, PŮLNOC, JIHLAVA, MIKULOV, PŘEDTÍM, PŘÍRODOPIS, ZEMĚPIS a TĚLOCVIČNA.

Dalších devět kalků jsem našla na CD-ROMu **Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast přírodopis, botanika A-M, N-Ž** (Potměšil, 2005). Jsou to BOTANIKA, BÝLOŽRAVEC, MATEŘÍDOUŠKA, PODBĚL, PODHOUBÍ, ROSTLINA CIZOSPRAŠNÁ, ROSTLINA DVOUDOMÁ, ROSTLINA NAHOSEMENNÁ, ROSTLINA SAMOSPRAŠNÁ a SEDMIKRÁSKA. Kalkované znaky si většinou vypůjčí významy jednotlivých slov ze složeniny z češtiny a doslovně je překládají do českého znakového jazyka, avšak výsledek vzniklý tímto způsobem nenese správný význam původního slova.

Slovníku pojmů znakového jazyka pro oblast historie (Potměšil, 2005) obsahuje kalky českých složenin jako např. OPOČLOVĚK, LETOPOČET, NOVOVĚK,

PRAČLOVĚK, PRAVĚK, STAROVĚK, STŘEDOVĚK a VELMOC. Na tomto CD-ROMu pro oblast historie jsem zaznamenala nesmyslné kalky MOŘEPLAVEC, PŘÍRŮSTEK a SVĚTADÍL.

Další kalky: NALAČNO, TEPLICE, ČESKÝ TĚŠÍN a LOUNY jsou obsaženy na CD-ROMu **Znaková zásoba českého znakového jazyka k rozšiřujícímu studiu surdopedie se zaměřením na znakový jazyk 1.-4. díl** (Langer, Ptáček, Dvořák, 2004).

Na webové stránce Ticho.cz nalezneme ukázky nesmyslných kalků ELIŠKA, BLAHOPŘÁNÍ a PŘEDLOŽKA.

Další kalky, jež jsem dále podrobila analýze, pocházejí ze školní výuky, z kurzů českého znakového jazyka nebo znakované češtiny, ze společnosti Neslyšících a z různých akcí.

4.3 Rozdělení kalků v ČZJ do skupin

Kalky v ČZJ se používají jako vypůjčené (přejaté) znaky. Z mluvených a psaných slov bývá utvořeno několik typů znaků. Některé znaky je možno rozčlenit na několik morfémů (nejmenších významových částí slova) a fonémů (významotvorných hlásek). Některá slova z mluvených jazyků (MJ) jsou překládána do ČZJ morfémem a *morfémem* (např. *bezvědomí*) nebo *morfémem* a fonémem (např. *Eliška*), tento způsob je ale používán zřídka. Kalky v ČZJ lze rozdělit na dva základní typy, na kalky smysluplné a nesmyslné:

1. Smysluplný kalk

Smysluplný kalk překládá z českého jazyka do českého znakového jazyka slova tak, že je zachován jejich původní význam. Nejčastěji neslyšící kalkují do českého znakového jazyka složeniny českého jazyka. Např. ZEMĚKOULE se ukazuje znaky ZEMĚ + KOULE, je to jasný popisný znak. Znakový jazyk také rozloží slovo AUTOBUS na znaky AUTO + BUS. Podobnými příklady mohou být: AUTOKROS, ZEMĚTŘESENÍ, SOCIOLINGVISTIKA, VODOPÁD, VODOVOD, POLOOSTROV, PETRKLÍČ, OPOČLOVĚK, ŽIVOTOSPRÁVA, LIDOOOP, STŘEDOVĚK, STAROVĚK, STAROMĚSTSKÁ, MALOSTRANSKÁ, METROPOLE, MALOOBCHOD, VELKOOBCHOD, BEZVĚDOMÍ a LETOHRÁDEK.

2. Nesmyslný kalk

Nesmyslný kalk, překládá slovo z českého jazyka do českého znakového jazyka pomocí dvou morfémů, které samy o sobě mají význam, ale touto transformací vzniká jiná souvislost, která s původním slovem nesouvisí.

Důvodem pro vznik nesmyslných kalků z velké části je, že kalky jsou v českém znakovém jazyce používány nejen neslyšícími, ale i rodilými mluvčími mluveného jazyka – tlumočníky, učiteli, slyšícími rodinnými příslušníky neslyšících osob atd. Tito používají zejména znakovanou češtinu nebo jakýsi systém mezi ní a znakovým jazykem, který mluvenou češtinu doslovně překládá se všemi jejími gramatickými a sémantickými komponenty. Nesmyslné znaky vznikají tehdy, nezná-li znakující tlumočník, učitel atd. adekvátní prostředek pro vyjádření nějakého slova mluveného jazyka v jazyce znakovém.

Znaky si pro tyto potřeby vymýšlí záměrně, nebo je kalkuje zcela je nevědomky, popř. je omylem spojuje s jinými výrazy, aniž by tušil, že neslyšící mají vlastní vhodný výraz. Je tedy jasné, že takové kalky jsou neslyšícími mluvčími českého znakového jazyka hodnoceny negativně.

Podrobnější rozdělení kalků v českém znakovém jazyce, které je založeno na analýze sta slov z různých okruhů a oborů a pocházejících z různých publikací a zdrojů přehledně reprezentuje následující tabulka č. 1. Vysvětlení a rozbor bude připojen níže.

Tabulka č. 1

	Slovní druh	Typ jména	Slovní zásoba a její obohacování	forma		popis znaku	druhy kalků
				jedn.	slož.		
(Český) Těšín [RADOST]	podst.jm.	vlastní	odvozování	x		Z	motivace
(rostl.) dvoudomá [DVA + DOMA]	příd.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
(rostl.) cizoprašná [CIZÍ + PRACH]	příd.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
(rostl.) nahosemenná [NAHÝ + SEMENO]	příd.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
(rostl.) samosprašná [SAMO + PRACH]	příd.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
acrobic [LETADLO + BIČ]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Aneta [A + NE+ TA]	podst.jm.	vlastní	odvozování		x	PA + Z + Z	humorný kalk
Babylon [BABÍČKA + obecný znak prostor]	podst.jm.	vlastní	základ		x	Z + ob. prostor	polokalk
blahopřání [BLAHOPŘAT + (gesto)]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + stisknout ruce	doslovný překlad
Blansko [BLÁTO]	podst.jm.	vlastní	odvozování	x		Z	motivace
bohužel [BŮH + BOHUŽEL]	částice		složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
botanika [BOTY]	podst.jm.	obecné	složenina, přejaté cizí slovo	x		Z	motivace
býložravec [BÍLÝ + ŽRAT]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
dobrovolný [DOBRÝ + VOLNÝ]	příd.jm.		složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
dopoledne [DO + POLEDNE]	příslovce		odvozování		x	Z + Z	doslovný překlad
Drahomír [DRAHÝ + MÍR]	podst.jm.	vlastní	složenina		x	Z + Z	humorný kalk
Drahovská [DRAHY]	podst.jm.	vlastní	odvozování	x		Z	motivace
drogerie [DROGA]	podst.jm.	obecné	prejaté cizí slovo	x		Z	motivace
Eliška [E + LIŠKA]	podst.jm.	vlastní	odvozování		x	PA + Z	doslovný překlad
Eurotel [EVROPA + TELEFON]	podst.jm.	vlastní	prejaté cizí slovo		x	Z + Z	doslovný překlad
fotosyntéza [FOTO + SYN]	podst.jm.	obecné	složenina, prejaté cizí slovo		x	Z + Z	doslovný překlad
galavčec [GALA (sláva) + VEČER]	podst.jm.	obecné	složenina, prejaté cizí slovo		x	Z + Z	polokalk
Hejnová [HEJ + NOVÝ]	podst.jm.	vlastní	odvozování		x	Z + Z	humorný kalk
Cheb [CHLĚB]	podst.jm.	vlastní	základ	x		Z	motivace
Interspar [INTERNET + TRH]	podst.jm.	vlastní	složenina, prejaté cizí slovo		x	Z + Z	doslovný překlad
Jaroměr [JARO + MĚRIT]	podst.jm.	vlastní	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Jaroměr [JARO]	podst.jm.	vlastní	složenina	x		Z	motivace
Jihlava [JI+ HLAVA]	podst.jm.	vlastní	odvozování		x	PA + Z	doslovný překlad
Jihlava [JIH + HLAVA]	podst.jm.	vlastní	odvozování		x	Z + Z	motivace
Kafková [KÁVA]	podst.jm.	vlastní	odvozování	x		Z	motivace
Košice [KOŠ]	podst.jm.	vlastní	odvozování	x		Z	motivace
Kozolupy [KOZA+ LUPA]	podst.jm.	vlastní	složenina		x	Z + Z	humorný kalk
Kozolupy [KOZA+ LUPY]	podst.jm.	vlastní	složenina		x	Z + Z	humorný kalk
krasobruslení [KRÁSNÝ + BRUSLIT]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad

	Slovní druh	Typ jména	Slovní zásoba a její obohacování	forma		popis znaku	druhy kalků
				jedn.	slož.		
Kratochvíle [KRÁTKÝ+ CHVÍLE]	podst.jm.	vlastní	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Krkonose [KRK]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
Květoslava [KVĚTINA + SLÁVA]	podst.jm.	vlastní	složenina		x	Z + Z	humorný kalk
Leonardo Di Caprio [LEV + DI + KAPR]	podst.jm.	vlastní	základ		x	Z + PAZ + Z	humorný kalk
Louny [LOUKA]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
mateřidouska [MAMINKA + KVĚTINA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	polokalk
Matusková [MÁ + TUŠ + A + KOV]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z + PA + Z	humorný kalk
Metropole [METRO + POLE]	podst.jm.	vlastní	složenina, přejaté cizí slovo		x	Z + Z	doslovný překlad
metrosexuál [METRO + SEX]	podst.jm.	obecné	složenina, přejaté cizí slovo		x	Z + Z	doslovný překlad
Mikulov [MIKULÁŠ]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
Modřany [MODRÝ]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
modřiny [MODRÝ]	podst.jm.	obecné	odvození	x		Z	motivace
mořeplavec [MOŘE + PLAVAT]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
mrakodrap [MRAK + DRAP]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	humorný kalk
nadmořský [NAD + MOŘSKÝ]	příd.jm.		odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
Náchod [ZÁCHOD]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
naláčno [NA + PRAZDNÝ + ŽALUDEK]	přísl.ovec		odvození		x	Z + Z + Z	doslovný překlad
Napoleon [NA + POLE + ON]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z + Z	doslovný překlad, humorný kalk
Nejezchleb [NEJÍST + CHLĚB]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z + Z	humorný kalk
Nepomuk [NE + PO + MUK]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z + Z	humorný kalk
Ostrava [OSTRÝ]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
Otrokovoice [OTROK]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
pampeliška [KVĚTINA + LIŠKA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	polokalk
podběl [POD + BÍLÝ + UCHO]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z + Z	doslovný překlad
podhoubí [POD + HOUBA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
podzim [POD + ZIMA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
pohlednice [POHLED + klasifikátor obdélník]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + klasifikátor	doslovný překlad
pojmenovat [PO + JMENOVAT]	sloveso		odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
Potměšil [PO + TMA + ŠIT]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z + Z	humorný kalk
pravděpodobný [PRAVDA + PODOBNÝ]	příd.jm.		složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Prosek [PROSIT]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
předložka [PŘED + LOŽKA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
předmět [PŘED + MATEMATIKA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
předpověď [PŘED+ŘEČ]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
předšň [PŘED + ŠŇ]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
předtím [PŘED + TÍM]	přísl.ovec		odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
přezdívká [PŘES+ DÍVKA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
přírodopis [PŘÍRODA + PIS]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
přírůstek [PŘI + RÚSTEK]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
půlnoč [PŮL + NOC]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Rakovník [RAK]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
Rokycany [ROK + CIKÁN]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z	polokalk
Rokycany [ROK]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
samoobsluha [SAMA + OBSLUHA]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
sedmikráska [SEDM + KRADEŽ]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	humorný kalk
sedmikráska [SEDM + KRÁSKA]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Slany [SLANÝ]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
stejnokroj [STEJNÝ + KROJ (oblečení)]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Stodůlky [STO + DŮLKY]	podst.jm.	vlastní	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
Střížkov [STRIHAT]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
světadíl [SVĚT + DÍL]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Svitavy [SVL...]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
synekdócha [SYN+ KDO + CHA]	podst.jm.	obecné	prejaté cizí slovo		x	Z + Z + Z	humorný kalk
synetický [SYN + TETA]	příd.jm.		odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
telegram [TELE + GRAM]	podst.jm.	obecné	složenina, přejaté cizí slovo		x	Z + Z	humorný kalk
tělocvična [TELO + CVICIT + klasifikátor]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z + klasifikátor	doslovný překlad
tělocvik [TĚLO + CVIK]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Teplíce [TEPLO]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace
teploměr [TEPLO + MĚŘIT]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Uherský Brod [UHERSKÝ + CHLEB]	podst.jm.	vlastní	základ (Brod)	x		Z	motivace
vodka [VODA+ VODKA]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
vypadat [VY + PADAT]	sloveso		odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
výsluní [VÝCHÁZÍ + SLUNCE]	podst.jm.	obecné	odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
vyvinout se [VY + ?]	sloveso		odvození		x	Z + Z	doslovný překlad
Železný Brod [ZELEZO + CHLEB]	podst.jm.	vlastní	základ (Brod)	x		Z	motivace
zeměpis [ZEMĚ + PIS]	podst.jm.	obecné	složenina		x	Z + Z	doslovný překlad
Zlín [ZLÝ]	podst.jm.	vlastní	odvození	x		Z	motivace

Tabulky č. 2-4 stručně a přehledně popisují slova a znaky českého jazyka a českého znakového jazyka. Položky jsou řazeny podle mluvnických kategorií českého jazyka.

Základní rozdělení je na **slovní druhy** (tabulka č. 2), **typ jména** (tabulka č. 3) a **způsob obohacování slovní zásoby** (tabulka č. 4). V českém znakovém jazyce jsem je rozdělila na skupiny **forma**, **popis znaku** a **druhy kalků** (tabulka č. 1).

Tabulka 2

slovní druh	podstatné jméno	přídavné jméno	sloveso	příslovce	částice
počet slov	87	8	3	3	1
procent	85 %	8 %	3 %	3 %	1 %

U podstatných jmen je rozdělení na **jména obecná** 44,8 % a **vlastní** 55,2 % (viz tabulka č. 3).

Tabulka 3

typy jména	obecné	vlastní
počet slov	39	48
procent	44,8 %	55,2 %

Tabulka č. 4 shrnuje, jakým způsobem byla slovní/znaková zásoba obohacena (srov. kapitulu 2.2 Slovní zásoba a její obohacování): **odvozenina** (55,9 %), **složenina** (29,4 %), **přejaté cizí slovo** (9,8 %) (čerpala jsem zejména z etymologických slovníků vysvětlujících původ slova i způsob obohacení slovní zásoby).

Tabulka 4

slovní zásoba a její obohacování	odvozenina	složenina	Přejaté cizí slovo
počet slov	57	30	10
Procent	55,9 %	29,4 %	9,8 %

Forma je bilaterální – dvoustranná, vztah formy – významu, vztah formy – objektu, vztah významu – objektu (Čermák, s. 23). Znak tvoří základ jazykového systému. V jazyce vždy existuje nějaká forma. V českém znakovém jazyce jsou formy jednoduché a složené. Jednoduchá forma ukazuje jen jeden znak, složená forma ukazuje více znaků (**Z**). V českém znakovém jazyce se ale používají nejen znaky, ale jeho mluvčí může používat také jednoruční nebo dvouruční prstovou abecedu (**PA**) a pomocné artikulační znaky (**PAZ**).

Prstová abeceda neboli daktylní abeceda „je vizuálně-motorická forma komunikace, při které se užívá různých formalizovaných a ustálených poloh a postavení prstů“ (Hudáková, 2004). Artikuluje se jednou rukou (jednoruční abeceda) nebo oběma rukama (dvouruční abeceda). Jednoruční prstová abeceda je rychlá, avšak špatně srozumitelná. Dvouruční prstová abeceda je pomalejší, srozumitelná a tvary písmen odpovídají tiskacímu písmu. V určitých situacích ji používají nejen neslyšící, ale také slyšící lidé.

Pomocné artikulační znaky jsou velmi účinnou oporou při osvojování, fixaci a automatizaci správné artikulace, protože neslyšícího mluvčího upozorňují mj. na správnou polohu mluvidel a na specifiku chvění mluvidel při tvoření znělých souhlásek (Hudáková 2004). *(Mé vlastní zkušenosti s PAZ: Když jsem se v mateřské škole učila správnou výslovnost hlásek, pomocí PAZ jsem cítila zvukové vibrace na tváři, bradě, krku a také na hrudníku. Ve škole pro sluchově postižené se PAZ užívají na logopedii nebo při výuce.)*

Z je jeden i více znaků. Speciálním znakem je tzv. klasifikátor (zkratka kl.), což je znak popisující velikosti, místnosti, osoby atd. Zastupuje věci a osoby. U neverbální komunikace se používají gesta, např. stisk rukou. Ta ale nepatří do znakových jazyků.

Rozdělení kalků do skupin:

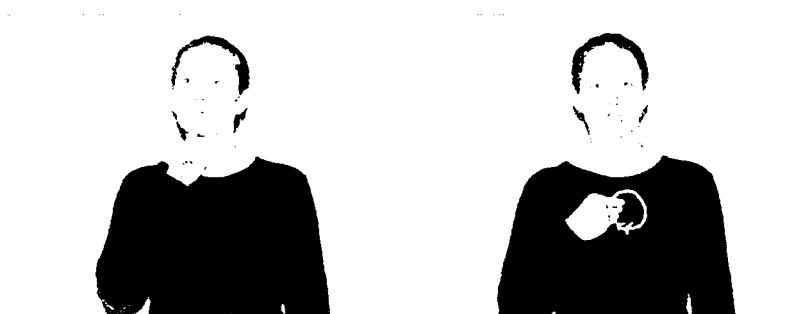
Kalky v českém znakovém je možné rozdělit na:

1. doslovný překlad,
2. motivované kalky (založené na vizuální podobě znaku s mluveným slovem),
3. humorné kalky,
4. polokalky

1. Doslovný překlad

Doslovným překladem vznikají nejčastěji **nepřesné kalky**, které z češtiny do ČZJ překládají dvě i více částí slova, které nenesou významy z mluveného jazyka. Takto se mylně transformují slova z MJ do ČZJ.

bohužel – ukáží se znaky BŮH + ŽEL (obr. č. 3)

obr. 3 BŮH ŽEL

býložravec – je nesmyslný znak, ukáží se znaky BÍLÝ + ŽRÁT *(Tento znak ukazovala má slyšící učitelka přírodopisu. Tímto způsobem jsem slovo býložravec ukazovala i já, než jsem si později uvědomila, že tyto znaky pohromadě nedávají jasný význam. Nakonec jsem začala používat pro význam slova býložravec složený znak s významem „zvířata pouze jíst tráva“.)*

dobrovolný – dvě části znaku se ukáží jako DOBRÝ + VOLNÝ

dopoledne – zavádějící znak, ukáže se jako DO + POLEDNE (obr. č. 4)

DO

POLEDNE

obr. 4

Eurotel – dvě části znaku EVROPA + TELEFON (*Někteří neslyšící skutečně tento znak používají; tento příklad je dokonce doslovným překladem cizího zkráceného slova pocházejícího z angličtiny.*)

fotosyntéza – nesmyslný znak, ukáží se znaky FOTO + SYN (*jiný tlumočník tlumočící ve výuce ukazoval znaky FOTO + SYNTÉZA*)

Interspar – první část *inter* je vizuálně podobná slovu *internet*, proto se slovo *Interspar* ukáže jako znak INTERNET + TRH (*ačkoliv slovo spar vychází z německého slova Sparen – spořit*); *vedle tohoto kalku má Interspar vlastní znak, a to VÁNOCE/STROM*).

Jaroměr – jde o složený znak JARO + MĚŘIT (obr. č. 5)

JARO

MĚŘIT

obr.5

Jihlava – jednoruční prstovou abecedou se ukáže J-I + HLAVA (důraz na hlavu)

Jihlava – ukáže se jako směr kompasu – znak JIH + HLAVA (důraz na hlavu)

krasobruslení – ukáží se znaky KRÁSNÝ + BRUSLIT, což má jiný význam, než v češtině

Kratochvíle – ukáží se znaky pro přídavné jméno KRÁTKÝ + příslovce CHVÍLE

Metropole – ukáží se znaky METRO+ POLE (*Dříve jsem znak pro toto slovo neznala, a tak jsem si vytvořila tento kalk. Používala jsem ho pak nejen já, ale také někteří jiní neslyšící.*)

metrosexuál – ukáže se znak METRO + SEX (*tento znak patří k „humorným znakům“, které ukazují pouze neslyšící*)

mořeplavec – ukáže se nesmyslnými znaky MOŘE + PLAVAT, ke kterým se přidá znak MUŽ (*pod tím si lze představit pouze muže, který plave v moři, ne však námořníka*)

nadmořský – NAD ukazuje se jako předložka a znak MOŘE

nalačno – NA ukazuje se jako předložka, zbytek slova *lačno* se ukazuje znaky PRÁZDNÝ + ŽALUDEK

Napoleon – rozděluje se na tři části, první část se ukáže znakem pro předložku NA, pak část POLE a část ON se ukáže jako zájmeno (*opravdu nesmyslný znak*)

podběl – ukáže se nesmyslnými znaky **POD + BÍLÝ + UCHO** (*rozdělí se na dvě části s dílčím významem – předložku pod a modifikovaný morfém reprezentovaný znakem BÍLÝ, uniká mi však důvod přidání dalšího znaku UCHO*).

podhoubí – jde o nesmyslný znak, ukáže se jako **POD + HOUBY**

podzim – ukáže se znak **POD + ZIMA** (*Dříve jsem tento znak používala. V současné době mladá generace používá jiný znak.*)

pohlednice – ukazují se jako **POHLED +** klasifikátor obdélníku

pojmenovat – ukáže se jako předložka **PO + JMENOVAT** (složený znak)

pravděpodobný – ukáže se jako **PRAVDA + PODOBNÝ**

předložka – ukáže se jiný význam ze znaků **PŘED + POSTEL** (nesmyslný znak)

předpověď – ukáže se jako **PŘED + POVÍDAT** (*Toto spojení bohužel nedává smysl. Správný je znak s významem děje, který proběhne v budoucnu, např. POČASÍ V BUDOUCNU.*)

předsín – ukáže jako předložka **PŘED + SÍŇ** a příslušný klasifikátor

předtím – znak má dvě části, ukáže se **PŘED + TÍM**

přezdívká – ukáží se dvě při vyslovení v češtině vizuálně podobná slova, ale s naprosto nesouvisejícími významy: **PŘES + DÍVKA**

přírodopis – znak **PŘÍRODA + PSÁT**

přírůstek – první část **PŘI** jako u slovesa **PŘIDAT**, druhá část jako **RŮST**

půlnoc – kombinace **PŮL + NOC** má jiný význam než české slovo *půlnoc*

rostlina cizospašná – znak pro *cizospašný* je nesmyslný, ukáže se jako **CIZÍ + PRACH**

rostlina dvoudomá – znak pro *dvoudomý* je nesmyslný, ukáže se jako **DVA + DOMA**

rostlina nahosemenná – znak pro *nahosemenný* je nesmyslný, ukáže se jako **NAHÝ + SEMENO**

rostlina samospašná – znak pro *samospašný* je nesmyslný, ukáže se jako **SAMA + PRACH**

samoobsluha – ukáže se znak **SAMA + OBSLUHA**

sedmikráska – ukáže se znak **SEDM + KRÁSKA**

stejnokroj – jde o částečně modifikovaný morfém, který se ukáže jako **STEJNÝ + KROJ /OBLEČENÍ**

Stodůlky – ukáže se jako znaky **STO + DŮL** – z mluveného komponentu *důlky* (*Tento znak ukazoval jeden neslyšící z Moravy, protože ještě neznal znak STODŮLKY. Pravděpodobně si tento znak vymyslel.*)

světadíl – ukáže se mylně znaky **SVĚT + DÍL**

syntetický – kombinují se nevhodné znaky **SYN + TETA**

tělocvična – ukazuje se nesmyslně jako znaky **TĚLO + CVIČIT** a klasifikátor pro místnost

tělocvik – znaky **TĚLO + CVIK**

teploměr – ukáže se mylnými znaky **TEPLO + MĚŘIT** (*Vzpomínám si, že na základní škole slyšící učitelka neuměla moc dobře ukazovat, proto si vymyslela tento znak.*)

vodka – ukáže se jako znaky **VODA + VODKA**

vypadat – vzniklé spojení znaků má úplně jiný význam, ukazuje se jako **VY** (zájmeno) + **PADAT** (*Osoba ukazující tento znak dlouho pracovala jako tlumočnice; znaky které neznala si sama upravovala, vymýšlela rozložené znaky... To vše bez domluvy s neslyšícími.*)

Výslunní (seriál Škola na Výslunní) – ukáže se jako VÝCHOD + SLUNCE (*Tyto znaky se bohužel neshodují s původním použitím slova: Škola na výslunní/výsluní, na vrcholu tj. „špičková“ škola.*)

zeměpis – první část slova se ukáže jako znak ZEMĚ, druhá část se ukáže jako znak PSÁT

2. motivované kalky (založené na vizuální podobě znaku s mluveném slovem)

Slova motivovaná mluvenou češtinou, tj. slova, jejichž mluvní obrazy jsou podobné. V některých případech mohou kalky souviset s pravým původem slova (dotvrzeno ověřením původu v etymologických slovnících). většinou však příklady tohoto druhu kalku nesouvisí s pravým významem slova. Jsou to tedy opět z velké části nesmyslné znaky.

aerobic – nesmyslný znak, ukáží se znaky LETADLO + BIČ

Blansko – ukáže se znak BLÁTO

botanika – ukáže se znak BOTY, tedy znak absolutně nesouvisející s rostlinami

Český Těšín – ukáže se znak ČESKÝ a druhé slovo *Těšín*, které je vizuálně podobné se slovem *těší*, se ukáže jako znak TĚŠIT SE

Drahovská – ukáže jako znak DRAHÝ/MILOVANÝ/MILÝ

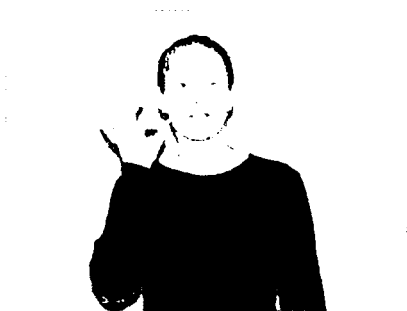
drogerie – obsahuje modifikovaný morfém *droga*, ukáže se tedy znakem DROGA (*Na Moravě jsou skutečně neslyšící, kteří ukazují tento znak.*)

Eliška – dvouruční prstovou abecedou se ukáže E a znak zvířete LIŠKA

Cheb – vychází se z vizuálně podobného slova *chléb*, čili ukazuje se znakem CHLÉB

Jaroměř – ukáže se znak JARO

Kafková – vychází se z vizuálně podobného slova *kafe*, ukazuje se tedy jako KÁVA (viz obr. č. 6)

obr. 6 KÁVA

Košice – ukazuje se jako KOŠ

Krkonoše – ukáže se znak KRK

Louny – vychází se z vizuální podoby začátku slova *lou*, ukazuje se jako znak LOUKA

Mikulov – vychází se z vizuální podoby začátku slova *mikul*, ukazuje se jako znak MIKULÁŠ

Modřany – je to pražská městská část a ukáže se jako znak MODRÝ (*Tento znak neslyšící většinou používají*)

modřín – vychází se z vizuálně podobného slova, ukáže se jako MODRÝ

Náchod – vychází se z vizuálně podobného slova, ukáže se jako ZÁCHOD (*došlo k záměně počátečního n a z*)

Ostrava – jde modifikovaný morfém, ukáže se jako znak OSTRÝ

Otrokovice – ukáže se znak OTROK (*tento zeměpisný název skutečně ze slova otrok vznikl*)

Prosek – vychází se z vizuálně podobného slova, ukáže se jako PROSIT

Rakovník – ukáže se znak RAK (*zeměpisný název byl dán podle potoka Rakovníka – „oplývajícího raky“*)

Rokycany – ukáže se znak ROK

Slaný – slovo je vizuálně podobné se slovem *slaný*, ukáže se znak SLANÝ

Střížkov – jde o motivaci češtinou, ukáže se jako STRÍHAT

Svitavy – ukáže nepěkný znak SVINĚ

Teplíce – ukáže se znak TEPLO (viz obr. č. 7)

obr. 7 TEPLO

Zlín – vizuálně podobné slovo je *zlý*, ukáže se znak ZLÝ (viz obr. č. 8)

obr. 8 ZLÝ

Uherský/Železný Brod – město *Brod* (*Brot*), což je v němčině *chléb*, se ukáže CHLĚB

3. Humorné kalky

Humorné kalky jsou znaky používané jako vtipy, v rámci legrace. Používají se málo, jen ve skupinách známých neslyšících. Tyto znaky mají v českém znakovém jazyce vždy svůj vhodný „nekalkový“ ekvivalent.

Aneta – znak je rozdělen na tři části: jednoruční prstovou abecedou se ukáže písmeno A, druhá část *ne-*, se ukazuje jako NE (i s odpovídajícím pohybem hlavy) a poslední část *ta* se ukazuje jako zájmeno TA (*tento znak pro Anetu si vymysleli neslyšící členové skautského oddílu*)

Drahomír – znak je rozdělen na dvě části, první část se ukáže znkem DRAHÝ/MILÝ, druhá část se ukáže znkem MÍR

Hejnová – znak je složen ze znaků HEJ (jako zavolání k sobě) + NOVÁ (*tento znak si vymysleli neslyšící žáci záměrně jako vtipný znak*)

Leonardo Di Caprio – znak LEV (anglicky *lion*) + pomocný artikulační znak D + znak KAPR (viz obr. č. 9) (*tento humorný znak vytvořila nedoslýchavá studentka zbožňující stejnojmenného populárního amerického herce*)

obr. 9 LEV

D

KAPR

Kozolupy – jde o humorný znak, ukáže se znak KOZA + LUPA (zvětšovací sklo), (*tento znak používá pouze malá uzavřená skupina Neslyšících*)

Květoslava – ukáží se znaky KVĚTINY a SLÁVA, někdy se ukazuje pouze znak KVĚTINY

Matušková – MÁ + TUŠ + pomocný artikulační znak A + KOV (*tuto podobu mého příjmení neslyšící spolužáci v základní škole používali jako vtipný znak*)

metrosexuál – jde o humorný znak, ukáže se znaky METRO + SEX

mrakodrap – jde o humorný znak, ukáže se znaky MRAKY + ŠKRABAT a mluvní komponent *drápy*

Napoleon – znak se rozděluje na tři části, ukáže se první část znaku předložka N, pak část POLE a část ON se ukáže jako zájmeno (*jde o opravdu nesmyslný znak*)

Nejezchleb – jako humorný znak, ukáže se NE + JÍST + CHLÉB

Nepomuk – jde o humorný znak, ukáže se jako znaky NE + PO (předložka) + MUK (řict) (*tento znak vymyslel jeden neslyšící*)

Potměšil – jde o humorný znak, ukáže se znaky PO + TMA + ŠÍT (viz obr. č. 10)

obr. 10 PO

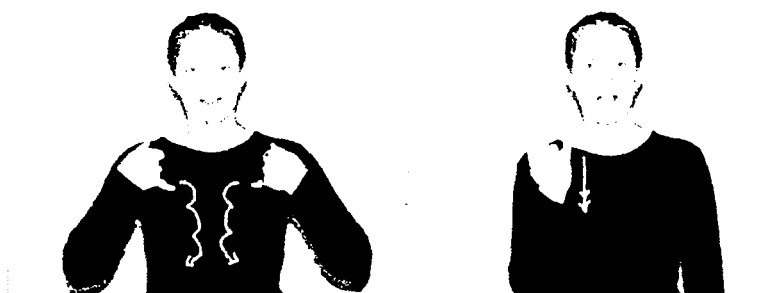
TMA

ŠÍT

sedmikráska – jde o humorný znak, ukáže se SEDM + vizuálně podobné slovo s částí *krá*, a to KRÁDEŽ (*Jedna neslyšící mi vyprávěla o tom, že toto nějaká učitelka ukazovala jako humorný znak.*)

synekdocha – jde o humorný znak, ukazuje se SYN + KDO + CHA (*Někteří studenti ze FF UK překládali takto humorně tento znak z MJ do ČZJ, ale na veřejnosti ho nepoužívali.*)

telegram – jde o humorný znak, ukáže se TELE + GRAM (viz obr. č. 11) *(Takto upravovaný humorný znak ukázal lektor v kurzech znakované řeči).*

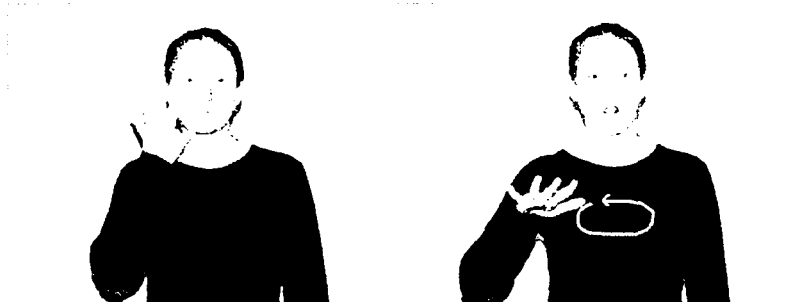
obr. 11 TELE

GRAM

4. Polokalky

Polokalky najdeme u některých složenin: první, „srozumitelná“ část v nich byla přeložena z češtiny do českého znakového jazyka a druhou „nesrozumitelnou“ část si mluvčí „překládají“ do českého znakového jazyka způsobem postrádajícím jakoukoliv souvislost s významem nebo mluvním obrazem slova v češtině.

Babylon – ukáže se BÁBA + klasifikátor „prostor“ (viz obr. č. 12) *(Tohoto znaku jsem si všimla ve škole, když nám učitelka tlumočila televizní pořad k dějepisu. My jsme znaku nerozuměly. Až později jsem pochopila, že pedagogové si většinou znaky znaky sami vymýšlejí.)*

obr. 12 BÁBA

klasifikátor „prostor“

blahopřání – ukáže se znak BLAHOPŘÁT + gesto *stisk rukou* (stisk rukou patří k neverbálním gestům)

galavečer – ukáže se znak vyjadřující emoce + znak VEČER (viz obr. č. 13)

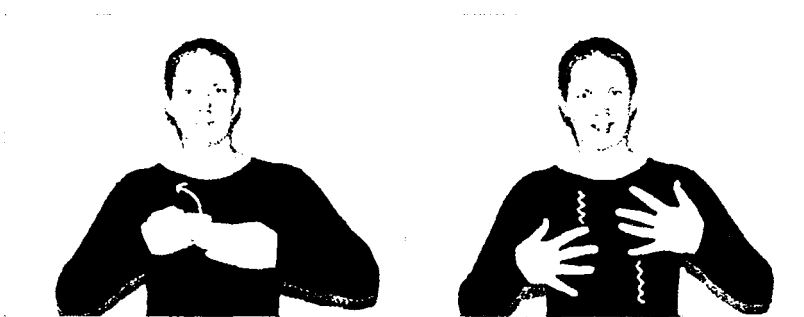
obr. 13 znak vyjadřující emoce

VEČER

mateřídouška – ukáže se znak pro vizuálně podobné slovo MATKA + znak KVĚTINY (*neexistuje souvislost mezi slovy květiny a douška*)

pampeliška – část *pampe* se ukáže znakem KVĚTINY + část *liška* znakem LIŠKA (zvíře) (*Dříve jsem tento znak sama používala, ale někteří neslyšící a také slyšící vychovatelka na základní škole znak pro pampelišku ukazovali jako motivovaný znak vyplývající ze žluté barvy pampelišky: ŽLUTÝ + LIŠKA.*)

předmět – ukáže se znak pro předložku PŘED + znak, který vypadá jako znak MATEMATIKA (viz obr. č. 14) (*nejsem si jistá, jestli se jedná opravdu o znak MATEMATIKA*)

obr. 14 PŘED

MATEMATIKA(?)

Rokycany – jde o humorný znak, ukáže jako znaky ROK + ROM (*Jeden Neslyšící mi vysvětloval tento znak jako znak motivovaný skutečností, že v Rokycanech na nádraží často mívají sraz skupiny Romů, což vyzozorovala skupina neslyšících, kteří často jezdili vlakem mezi Prahou a Plzní.*)

vyvinout se – ukazuje se jednoruční prstovou abecedou V-Y + VINOOUT – znázorňuje se, jak rostou stromy nahoru: tvar ruky D se při pohybu nahoru a zároveň točí (*Při studiu na FF UK jsme byli na exkurzích, při kterých jsme navštěvovali školy pro sluchově postižené v celé republice. Tohoto znaku jsem si všimla u jedné učitelky.*)

4.4 Výzkum dotazováním

I já jsem dříve používala znaky jako např. BOHUŽEL, BOTANIKA, BÝLOŽRAVEC, METROPOLE, MODŘÍN, NADMOŘSKÝ, PAMPELIŠKA, PODZIM, PŘEDPOVĚĎ, PŘÍRODOPIS, PŮLNOC, SAMOOBSLUHA a ZEMĚPIS, protože jsem neznala vlastní významy slov a složenin v češtině (složenina má vlastní význam odlišný od významů samostatných slov, ze kterých se skládá).

Nové znaky jsem se většinou učila na základní škole od starších spolužáků, od učitelů, od vychovatelů a od neslyšících, se kterými jsem se setkávala při různých příležitostech. „Staré“ nesmyslné znaky (viz příklady výše) nyní už moc nepoužívám. Naopak i nadále používám např. motivační kalky; jsou to např. většinou názvy měst (odlišuji samozřejmě humorné znaky).

Nechápu, proč někteří tlumočníci a tlumočnice, ale i neslyšící používají nesmyslné znaky. Asi neznají potřebné znaky ze znakového jazyka nebo neznají význam slov z

mluveného jazyka, a tak v překládaných slovech vyhledávají několik dílčích částí, které dokáží přeložit do českého znakového jazyka. Ale tento překlad je chybný.

Můj názor je, že kalky v českém znakovém jazyce patří vlastně do znakované češtiny. Slovo (složenina) se dá rozdělit na menší dílčí části s vlastním významem, ale znak složený z těchto dílčích částí má „dohromady“ jiný význam než samostatná dílčí slova. Pokud např. přeložíme slovo *dopoledne* znaky DO + POLEDNE, může to znamenat např. Dnes mám výuku *celé dopoledne (až do oběda)*.

Respondenti, s některými jsem konzultovala kalky vyexcerpované z odborné literatury, napsali i své vlastní postřehy: které z předložených znaků (ne)používají, jak české výrazy překládají jinak, jaké znají moravské ekvivalenty apod. Jeden respondent nesouhlasil s některými znaky, podle něho se např. u znaků BOTANIKA, DROGERIE, KAFKOVÁ a STODŮLKY nejedná o kalky.

Z dotazníku dále vyplynulo, že respondenti se shodují v tom, že hlavně dříve „slovníky znakového jazyka“ vytvářeli lidé, kteří český znakový jazyk neuměli dobře a navíc nespolečně spolupracovali s rodilými mluvčími ČZJ, a proto jsou v nich často obsaženy i znaky nesmyslné. A i když autoři spolupracovali s neslyšícími, ti před kamerou neměli odvahu používat čistý český znakový jazyk nebo pro dané slovo neznali znak, a tak si vymysleli kalk.

Respondenti upozornili také na to, že občas se stává, že význam českého slova byl mluvčím špatně pochopen, a proto „omylem“ použil nevhodný znak. Jeden respondent psal o učitelce, která velmi ráda pro své žáky vymýšlela jednoduché nové znaky, aby si snadno zapamatovali nová česká slova. V českém znakovém jazyce tyto její znaky bohužel ale nedávaly smysl.

Ukázku dotazníku a vyhodnocení vyplněných dotazníků je v Příloze.

5 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala kalkem v českém znakovém jazyce. Psaní práce předcházelo důkladné nastudování veškeré dostupné domácí i zahraniční odborné literatury zmiňující teorie obohacování slovní zásoby a tvoření slov – včetně přejímání, ve kterém zaujímá kalk významnou pozici. Přesto je mu stále ještě věnováno minimum prostoru, zvláště v lingvistické literatuře o znakových jazycích je kalk zmiňován spíš sporadicky.

Princip kalkování je používán nejčastěji v tzv. znakované češtině kde jsou překládány zejména sémantické komponenty jazyka mluveného. Toto je k vidění nejčastěji v podání tlumočnicků, slyšících uživatelů „českého znakového jazyka“ a znakované češtiny a bohužel také u učitelů.

Na základě svého výzkumu jsem se pokusila o přesné rozčlenění kalků do jednotlivých skupin podle jejich významu, způsobu tvoření a četnosti výskytu. Vyčlenila jsem tak **kalky přesné a nepřesné, kalky motivované psanou podobou, doslovné překlady, kalky humorné a polokalky**, kdy část slova vychází z českého jazyka a část se vyjádří znakem vlastním českému znakovému jazyku. Tuto kategorizaci jsem se pokusila potvrdit dotazováním v komunitě Neslyšících, k němuž jsem použila dotazník s ukázkami kalků vyexcerpovaných z mnoha zdrojů a různých oborů.

Můj osobní názor je, že slyšící mluvčí českého znakového jazyka se – často ze své pozice „authority“ (tvůrce slovníku, učitele...) – pokouší vnutit neslyšícím své znaky, aniž by vzali v potaz znakový jazyk jako jazyk Neslyšících, jako jazyk který je – a bez mnohdy až násilného vměšování – může být, **zcela nezávislý!** Jak je možné vypořádat z příkladů uvedených výše, kalk je většinou překladem českých složených výrazů. Pravdou je, že i v češtině byla složená slova různých významů, aby vytvořila jeden nový význam, např. *zeměkoule* je složena ze slov *země* a *koule*, a stejným způsobem je slovo *zeměkoule* kalkováno do českého znakového jazyka. Je však otázkou, je-li takovýto způsob skládání pro znakový jazyk vždy vhodný a použitelný. A ještě dále: nemá být obohacování znakové zásoby ponecháno na samotných neslyšících? Jen oni mají právo rozhodnout se, zda vytvoří a budou používat svůj vlastní znak s přesně vystiženým významem, nebo si zcela svobodně zvolí používání kalků z češtiny.

Slovníky znakových jazyků by rozhodně měly být tvořeny s převážnou spoluúčastí neslyšících. Takto by se pokud možno mělo zabránit vzniku některých zbytečných nesmyslů a jejich pronikání do oficiálních slovníků. „Podivné“ kalky a další nesmyslné znaky se však do slovníků někdy dostávají i v těch případech, kdy se na jejich tvorbě spolupodílejí neslyšící členové autorských týmů, např. při natáčení vizuálních slovníků. Neslyšící spoluautoři či respondenti totiž nemusejí vždy znát všechny znaky, stydí se nebo se pro lepší srozumitelnost pro slyšící adresáty snaží znaky přizpůsobit znakované češtině, což rozhodně není vhodné a neslyšící takto škodí sami sobě.

6 Seznam použité literatury

- BÍMOVÁ, P. Fonetika a fonologie znakového jazyka. In *Bádání o jazycích a literaturách*. Praha : ÚČJTK, FF UK 2002, s. 193-195.
- COLLINS-AHLGREN, M. Word formation processes in New Zealand Sign Language. In FISCHER, S. D., SIPLE, P. (eds). *Theoretical Issues in Sign Language Research*. Vol. 1: Linguistics. (International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research), Chicago, London: University of Chicago Press, 1990, s. 279-312.
- CRYSTAL, D. *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*. London : Penguin, 1994.
- ČECHOVÁ, M. a kolektiv. *Čeština : Řeč a jazyk*. Praha : ISV, 1996.
- ČERMÁK, F. *Jazyka a jazykověda*. Praha 1997.
- ČERNÝ, J. *Úvod do studia*. Olomouc : Rubiko, 1998.
- DEUCHAR, M. *British Sign Language*. London, 1984, s. 1-26.
- DOKULIL, M. *Tvoření slov v češtině I*. Praha : Academia, 1962, s. 26, 106.
- FALTÍNOVÁ, R. *Propriálně pojmenovací akty v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha : FF UK, 2005.
- GABRIELOVÁ, D., PAUR, J., ZEMAN, J. *Slovník znakové řeči*. Praha : Horizont, 1988.
- HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha : SPN, 1980.
- HAVLOVÁ, E. Několik poznámek ke staroslověnským kalkům. In Skalka, B. (ed.). *Příspěvky ke slovanské filologii*. Brno : FF MU, 1998, s. 34-38.
- HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl*. Praha : FRPSP, Septima, 1997.
- KAMIŠ, A. *Slovní zásoba české publicistiky 18. století*. Univerzita Karlova, Praha, 1974, s. 56-61.
- KYLE, J. WOLL, B. Sign Language. In ASHER, R. E. (ed.) *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Pergamon Press, Oxford – New York – Soul – Tokio : 1994, s. 3890-3912.
- MALÝ, K. *Děti hluchoněmé, nedoslýchavé, jakož i poruchami řeči stížené ve škole obecné*. Praha, 1897, s. 8-13.
- PASTÍŘÍK, S., VÍŠKA, V. *Základní jazykovědné pojmy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, s. 106.
- POTMĚŠIL, M a kol. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka doplněk O - Ž*. Praha : Fortuna, 2006.
- POTMĚŠIL, M. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O – Ž*. Praha : Fortuna, 2004.

RICENTO, T. (ed.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Method (Language and Social Change)*. Wiley, John & Sons, Incorporated. Published by Blackwell Publishing, 2005, s. 335.

RŮŽIČKOVÁ, M. *Než půjdeme do školy*. Praha : Septima, 2000.

ŘEHÁKOVÁ, K. Tvoření nových znaků. In JANOTOVÁ, N., ŘEHÁKOVÁ, K., *Surdopedie. Komunikace sluchově postižených I*. Praha : SPN, 1990.

Slovník znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící. Praha : Naděje, 2001.

ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha : SPN, 1972.

TETAUEROVÁ, I. *Vlastní jména místní v českém znakovém jazyce*. Seminární práce. Praha : FF UK, 2006.

TREVOR, J., SCHEMBRI, A. *Australian Sign Language: An introduction to sign language linguistics*. Cambridge University Press, 2007, s. 183-184.

ULRIKE, Z. *Sign Language in Indo-Pakistan: A Description of a Signed Language*. Benjamins : John Publishing Company, 2000, s. 35.

VYSUČEK, P. *Tvoření nových znaků*. Seminární práce. Praha : FF UK, 2000.

ZVONEK, A. Slovník pojmů znakového jazyka – pro oblast historie (recenze). *Infozpravodaj*, 2006, č. 2, s. 20-21.

CD-ROMy, DVDy

Kurz české znakové řeči I., II., III., IV. Brno : Unie neslyšících, 2002-2006.

LANGER, J., PTÁČEK, V., DVOŘÁK, K. *Znaková zásoba českého znakového jazyka k rozšiřujícímu studiu surdopedie se zaměřením na znakový jazyk 1., 2., 3., 4*. Olomouc : PedF UP, 2004.

POTMĚŠIL, M. *Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast historie*. Praha : Fortuna, 2005.

POTMĚŠIL, M. *Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast přírodopis: botanika*. Praha : Fortuna, 2005.

Webové stránky

MLACEK, J., ĎURČO, P. a kol. *Frazeologická terminológia. Komisia pre výskum prazeológie pri Slovenskom komitáte slavistov*. Bratislava, 1995. [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <http://www.juls.savba.sk/frazeologicka_terminologia>.

TOMEK, L. *Není jazyk jako jazyk*. *Gong*, 2007, č. 5. [on-line, cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <<http://ruce.cz/clanky/212>>.

About.com: Spanish Language [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <<http://spanish.about.com/od/historyofspanish/g/calque.htm>>.

Encyclopedia.com. [on-line, cit. 08-06-12]. Dostupné z www:

<<http://www.encyclopedia.com>> (Concise Oxford Companion to the English Language 1998, originálky published by Oxford University Press 1998)???

Ruce.cz. [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <<http://ruce.cz>>.

Sign on-line. [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <<http://www.signonline.org.uk>>.

Studentské městečko. [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www:
<<http://www.studentskemestecko.cz>>.

Ticho.cz. [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <<http://www.ticho.cz>>.

Wikipedia. [on-line; cit. 08-06-12]. Dostupné z www: <<http://www.wikipedia.cz>>.

7 Přílohy

Prázdný dotazník + CD-ROM „Výzkum kalk v českém znakovém jazyku“

Příloha č. 1

[Zaškrtněte] prosím příslušná políčka v dotazníku.

(Případně do poznámky doplňte, proč s používáním konkrétního znaku souhlasíte/nesouhlasíte

znak	znak je v ČZJ běžný	znak není v ČZJ běžný	tento znak poprvé vidím	poznámka
(Český) Těšín	☐	☐	☐	
(rostl.)cizosprašná	☐	☐	☐	
(rostl.)dvoudomá	☐	☐	☐	
(rostl.)nahosemenná	☐	☐	☐	
(rostl.)samosprašná	☐	☐	☐	
aerobic	☐	☐	☐	
Aneta	☐	☐	☐	
Babylon	☐	☐	☐	
blahopřání	☐	☐	☐	
Blansko	☐	☐	☐	
bohužel	☐	☐	☐	
botanika	☐	☐	☐	
býložravec	☐	☐	☐	
dobrovolný	☐	☐	☐	
dopoledne	☐	☐	☐	
Drahomír	☐	☐	☐	
Drahovská	☐	☐	☐	
drogerie	☐	☐	☐	
Eliška	☐	☐	☐	
Eurotel	☐	☐	☐	
fotosyntéza	☐	☐	☐	
galavečer	☐	☐	☐	
Hejnová	☐	☐	☐	
Cheb	☐	☐	☐	
Interspar	☐	☐	☐	
Jaroměř 1	☐	☐	☐	
Jaroměř 2	☐	☐	☐	
Jihlava 1	☐	☐	☐	
Jihlava 2	☐	☐	☐	
Kafková	☐	☐	☐	
Košice	☐	☐	☐	
Kozolupy 1	☐	☐	☐	
Kozolupy 2	☐	☐	☐	
krasobruslení	☐	☐	☐	
Kratochvíle	☐	☐	☐	
Krkonoše	☐	☐	☐	

Květoslava	☐	☐	☐	
Leonadro Di Caprio	☐	☐	☐	
Louny	☐	☐	☐	
mateřidouška	☐	☐	☐	
Matušková	☐	☐	☐	
metropole	☐	☐	☐	
metrosexuál	☐	☐	☐	
Mikulov	☐	☐	☐	
Modřany	☐	☐	☐	
modřiny	☐	☐	☐	
mořeplavec	☐	☐	☐	
mrakodrap	☐	☐	☐	
nadmořský	☐	☐	☐	
Náchod	☐	☐	☐	
nalačno	☐	☐	☐	
Napoleon	☐	☐	☐	
Nejezchleb	☐	☐	☐	
Nepomuk	☐	☐	☐	
Orlické hory	☐	☐	☐	
Ostrava	☐	☐	☐	
Otrokovice	☐	☐	☐	
pampeliška	☐	☐	☐	
podběl	☐	☐	☐	
podhoubí	☐	☐	☐	
podzim	☐	☐	☐	
pohlednice	☐	☐	☐	
pojmenovat	☐	☐	☐	
Potměšil	☐	☐	☐	
pravděpodobný	☐	☐	☐	
Prosek	☐	☐	☐	
předložka	☐	☐	☐	
předmět	☐	☐	☐	
předpověď	☐	☐	☐	
předsíň	☐	☐	☐	
předtím	☐	☐	☐	
přezdívka	☐	☐	☐	
přírodopis	☐	☐	☐	
přírůstek	☐	☐	☐	
půlnoc	☐	☐	☐	
Rakovník	☐	☐	☐	
Rokycany	☐	☐	☐	
Rokycany	☐	☐	☐	
samoobsluha	☐	☐	☐	
sedmikráska 1	☐	☐	☐	
sedmikráska 2	☐	☐	☐	
Slaný	☐	☐	☐	
stejnokroj	☐	☐	☐	
Stodůlky	☐	☐	☐	

Střížkov	☐	☐	☐	
světadíl	☐	☐	☐	
Sviatvy	☐	☐	☐	
synekdocha	☐	☐	☐	
syntetický	☐	☐	☐	
telegram	☐	☐	☐	
tělocvična	☐	☐	☐	
tělocvik	☐	☐	☐	
Teplice	☐	☐	☐	
teploměr	☐	☐	☐	
Uherský Brod	☐	☐	☐	
vodka	☐	☐	☐	
vypadat	☐	☐	☐	
výslunní	☐	☐	☐	
vyvinout se	☐	☐	☐	
zeměpis	☐	☐	☐	
Zlín	☐	☐	☐	
Železný Brod	☐	☐	☐	

Příloha č. 2 – vyhodnocení dotazníků

znak	znak je v ČZJ běžný	znak není v ČZJ běžný	tento znak poprvé viděli	celkem respondentů
(Český) Těšín	3	1	1	5
(rostl.)cizosprašná	1	1	3	5
(rostl.)dvoudomá	-	3	2	5
(rostl.)nahosemenná	1	2	2	5
(rostl.)samosprašná	1	1	3	5
aerobic	-	1	4	5
Aneta	1	1	3	5
Babylon	-	1	4	5
blahopřání	2	3	-	5
Blansko	5	-	-	5
bohužel	2	2	1	5
botanika	1	3	1	5
býložravec	3	2	-	5
dobrovolný	1	1	3	5
dopoledne	-	2	3	5
Drahomír	-	2	3	5
Drahovská	-	2	3	5
drogerie	1	4	-	5
Eliška	-	2	3	5
Eurotel	2	-	3	5
fotosyntéza	-	1	4	5
galavečer	1	1	3	5
Hejnová	-	-	5	5
Cheb	5	-	-	5
Interspar	-	-	5	5
Jaroměř	-	5	-	5
Jaroměř	-	5	-	5
Jihlava	3	1	1	5
Jihlava	2	1	2	5
Kafková	3	1	1	5
Košice	5	-	-	5
Kozolupy	-	1	4	5
Kozolupy	-	1	4	5
krasobruslení	-	-	5	5
Kratochvíle	-	2	3	5
Krkonoše	5	-	-	5
Květoslava	-	2	3	5
Leonadro Di Caprio	-	1	4	5
Louny	4	-	1	5
mateřídouška	1	2	2	5
Matušková	-	-	5	5
metropole	-	1	4	5
metrosexuál	2	2	1	5
Mikulov	2	2	1	5
Modřany	5	-	-	5
modřiny	4	1	-	5
mořeplavec	1	2	2	5
mrakodrap	-	1	4	5
nadmořský	-	4	1	5
Náchod	4	1	-	5
nalačno	1	1	3	5
Napoleon	-	1	4	5
Nejezchleb	2	2	1	5

znak	znak je v ČZJ běžný	znak není v ČZJ běžný	tento znak poprvé viděli	celkem respondentů
Nepomuk	-	1	4	5
Orlické hory	5	-	-	5
Ostrava	3	2	-	5
Otrokovice	1	1	3	5
pampeliška	-	1	4	5
podběl	1	1	3	5
podhoubí	2	3	-	5
podzim	4	1	-	5
pohlednice	-	1	4	5
pojmenovat	-	-	5	5
Potměšil	2	1	2	5
pravděpodobný	3	1	1	5
Prosek	3	2	-	5
předložka	1	1	3	5
předmět	-	1	4	5
předpověď	1	2	2	5
předsíň	-	-	5	5
předtím	1	1	3	5
přezdívka	-	1	4	5
přírodopis	-	5	-	5
přirůstek	-	1	4	5
půlnoc	4	1	-	5
Rakovník	4	1	-	5
Rokycany	2	1	2	5
Rokycany	1	1	3	5
samoobsluha	3	1	1	5
sedmikráska	4	1	-	5
sedmikráska	-	1	4	5
Slaný	5	-	-	5
stejnokroj	2	2	1	5
Stodůlky	3	1	1	5
Střížkov	2	3	-	5
světadíl	4	1	-	5
Svatavy	2	3	-	5
syněkdocha	-	-	5	5
syntetický	-	2	3	5
telegram	-	1	4	5
tělocvična	1	4	-	5
tělocvik	-	5	-	5
Teplice	4	-	1	5
teploměr	-	2	3	5
Uherský Brod	4	1	-	5
vodka	3	1	1	5
vypadat	-	1	4	5
výslunní	1	2	2	5
vývinout se	-	1	4	5
zeměpis	1	4	-	5
Zlín	2	1	2	5
Železný Brod	4	1	-	5
celkem	157	146	207	(510)

Výsledky hodnocení dotazníků

	znak je v ČZJ běžný	znak není v ČZJ běžný	tento znak poprvé vidím
počet slov celkem 510 5 –respondentů	157	146	207
procent (100%)	30,8%	28,6%	40,6%

Příloha č. 3

NZSL

MOTHER

FATHER

PARENTS

CROWN

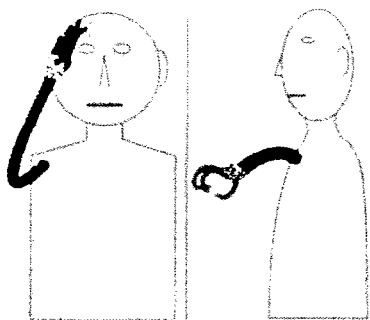

CAKE

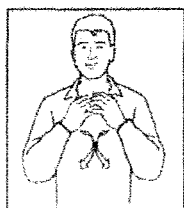

SUN

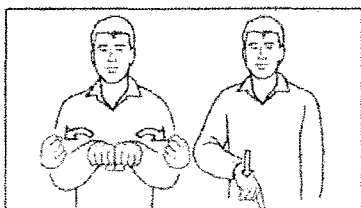
Příhoda č. 4

ISLA:MA:BA:D = ISLA:M + JAGAH

BREAKDOWN

BREAK^DOWN

Résumé

Tuto práci zaměřuji na výzkum tvoření slov, především kalků – tzv. doslovných překladových pojmenování, jimž je v lingvistické literatuře zatím věnováno velmi málo prostoru. Zvláště ve znakovém jazyce je kalk jedním ze zdrojů nových znaků, přesto ještě není zcela prozkoumán a v literatuře o slovní zásobě zmíněn. Z tohoto důvodu jsem se mu rozhodla věnovat pozornost a popsat ho v českém znakovém jazyce. Součástí této práce je analýza kalků vyexcerpovaných v českém znakovém jazyce. Zkoumané kalky jsou zaznamenány na přiloženém CD-ROMu.

Abstract

This bachelor paper focuses on a word formation research, especially calques – so called loan translation, which is only sporadically mentioned in the literature, in spite of being one of the most influencing parts of the word formation of all languages. Particularly in sign languages is calque an important source of new signs, but yet have not been wholly explored and mentioned in the literature about word formation. I have decided to pay attention to the description of the calque in the Czech sign language on this account. A part of this bachelor paper is a calque research based on the sign analysis. The research of these signs is recorded on enclosed CD-ROM.